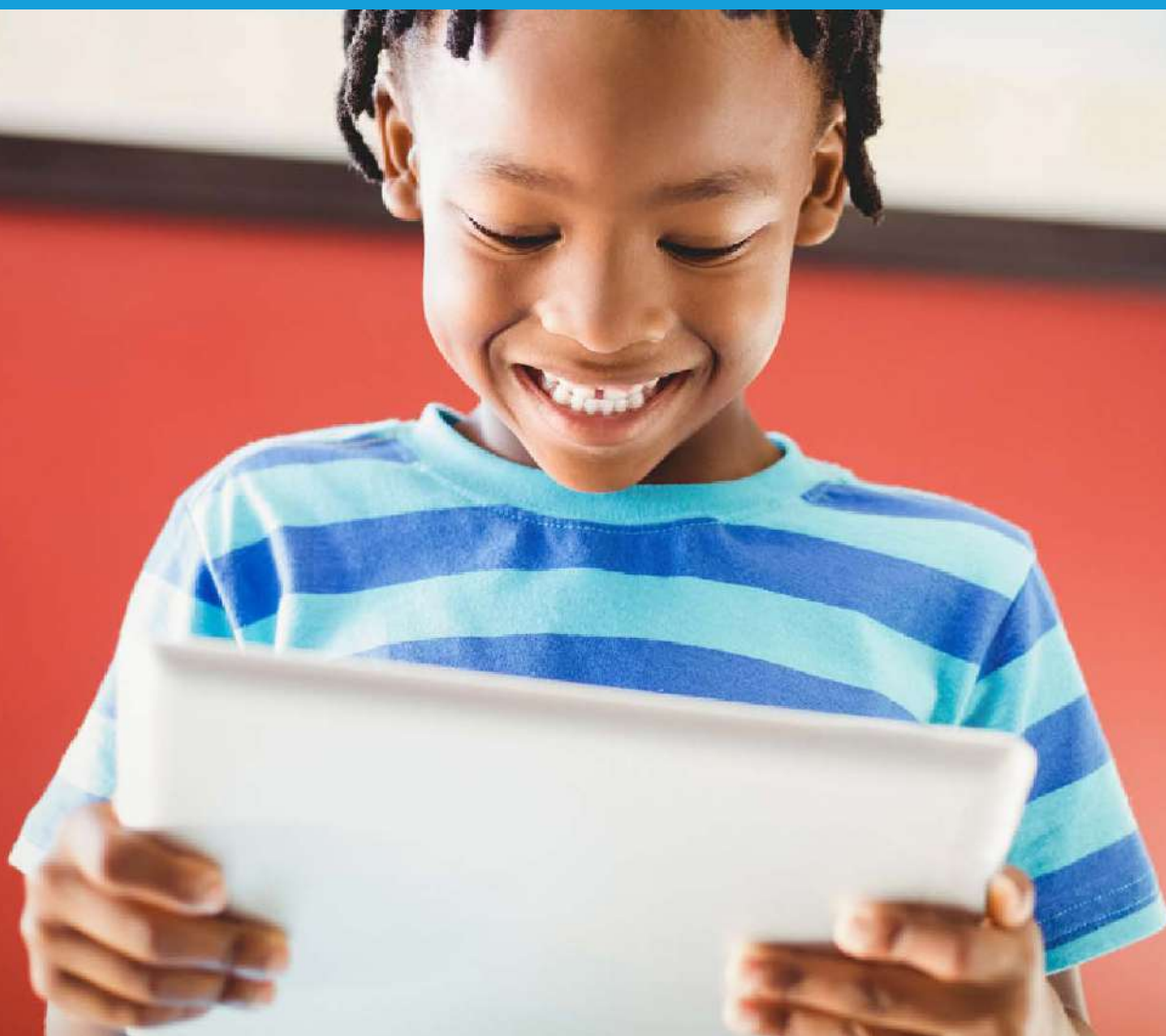

Смернице за родитеље и едукаторе у погледу безбедности деце на интернету 2023.

**Смернице за родитеље
и едукаторе у погледу
безбедности деце на
интернету**

2023

Захвалница

Ове смернице је сачинила Међународна унија за телекомуникације (ИТУ) и радна група аутора из водећих институција активних у сектору информacionих и комуникационих технологија (ИКТ), као и на питањима дечије (интернет) заштите, а обухватају следеће организације:

ЕСРАТ International, Глобал Кидс Онлајн мрежа, Међународни савез лица са инвалидитетом, Међународна унија за телекомуникације (ИТУ), Лондонска школа економије и политичких наука, Интернетска питања, Parent Zone International и Центри за безбеднији интернет у Великој Британији/SWGfL.

Радном групом је председавао Karl Horwood "Insafe" мрежа центара за безбеднији интернет (Insafe)¹, а координисала је Fanny Rotino (ИТУ).

Непроцењив допринос су дали и: COFACE-Families Europe, аустралијски комесар за еБезбедност, Европска комисија, Савет Европе, е-Светска група (e-WWG), ИЦМЕЦ, Млади и медији / Berkman Klein Центар за интернет и друштво на Универзитету Харвард, као и владе појединих земаља и актери приватног сектора који деле заједнички циљ, а то је учинити интернет бољим и безбеднијим местом за децу и омладину.

Ове смернице не би биле могуће без одвојеног времена, ентузијазма и преданости аутора који су дали свој допринос.

ИТУ је захвалан следећим партнерима који су одвојили своје драгоцене време и пажњу (наведени су по абecedном реду назива организације):

- Julia Fossi и Ella Serry (аустралијски комесар за еБезбедност)
- Martin Schmalzried (COFACE-Families Europe)
- Livia Stoica (Савет Европе)
- John Carr (ЕСРАТ International)
- Manuela Marta (Европска комисија)
- Salma Abbasi (e-WWG)
- Laurie Tasharski (ИЦМЕЦ)
- Lucy Richardson (Међународни савез лица са инвалидитетом)
- Carolyn Bunting (Internet matters)
- Fanny Rotino (ITU)
- Sonia Livingstone (Лондонска школа економије и Глобал Кидс Онлајн)
- Cliff Manning и Vicki Shotbolt (Parent Zone International)
- David Wright (Центри за безбеднији интернет у Великој Британији/SWGfL)
- Sandra Cortesi (Млади и медији)

---

¹ У оквиру Инструмента за повезивање Европе (ЦЕФ), European Schoolnet у име Европске комисије води платформу Бољи интернет за децу која укључује координацију "Insafe" мреже европских центара за безбеднији интернет. Више информација на www.betterinternetforkids.eu

ИСБН

978-92-61-30141-5 (штампана верзија)

978-92-61-30471-3 (електронска верзија)

978-92-61-30131-6 (ЕПУБ верзија)

978-92-61-30481-2 (мобил верзија)

Водите рачуна о природи пре штампања овог извештаја.

© ИТУ
2020

Нека права су придржана. Ово дело је лиценцирано за јавност путем лиценце Creative Commons Attribution-Non-Commercial-Share Alike за разлику од 3.0 лиценце IGO (CC BY-NC-SA 3.0 IGO).

Према условима ове лиценце, можете да копирате, дистрибуирате и прилагодите дело у некомерцијалне сврхе, под условом да је дело одговарајуће цитирано. При свакој употреби овог дела не сме се сугерисати да ИТУ подржава неку одређену организацију, производе или услуге. Неовлашћена употреба имена или логотипа Међународне телекомуникационе уније (ИТУ) није дозвољена. Ако адаптирате дело, своје дело морате лиценцирати под истом или еквивалентном Creative Commons лиценцом. Ако направите превод овог дела, требало би да додате следећу изјаву о одрицању од одговорности заједно са предложеним цитатом: „Овај превод није сачинила Међународна унија за телекомуникације (ИТУ). ИТУ не сноси одговорност за садржај и тачност превода. Оригинално издање на енглеском језику је меродавно и аутентично.“ За више информација, посетите <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo/>

Предговор

ИТУ је издала прву групу Смерница о заштити деце на интернету 2009. године. Наш циљ тада био је пружити међународно усаглашени оквир за разне учеснике – родитеље и наставнике, привреду, креаторе политике и децу - да би најмлађи корисници интернета били срећни и безбедни на мрежи.

Од тих раних почетака па до данас, интернет се развио до непрепознатљивости. Интернет је постао бескрајно богатије средство за децу које нуди образовне игре, забавне активности и много различитих начина дељења, учења и смисленог повезивања са пријатељима, породицом и спољним светом. Међутим, у исто време интернет је постао много опасније место за децу да би се сама упуштала у његово коришћење.

Од питања приватности, лажних вести и тешких обмана, до насилног и непримереног садржаја, интернет превараната и авети педофилског зближавања и сексуалног злостављања и искоришћавања, деца - и њихови старатељи - суочавају се са многим ризицима и изазовима.

Уз то, услед пандемије КОВИД-а 19 забележен је пораст броја деце која су се први пут придружила глобалној мрежи ради учења и социјалне интеракције. Ограничења која је наметнуо вирус не само да су значила да су многа млађа деца започела интеракцију на мрежи много раније него што су њихови родитељи то могли предвидети, већ је потреба за усклађивањем радних обавеза многим родитељима онемогућила надзор над њиховом децом, излажући на тај начин младе ризику приступања непримереном садржају или томе да криминалцима постану објекат за производњу материјала за сексуално злостављање деце.

Препознавши ово, државе чланице ИТУ затражиле су нешто више од благовременог ажурирања Смерница о заштити деце на интернету, што смо до сад периодично радили. Уместо тога, ове нове ревидиране смернице су преиспитане, поново написане и из основа наново осмишљене да би одражавале врло значајне помаке у дигиталном окружењу у којем се налазе данашња деца.

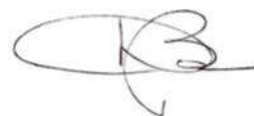
Ради вас, корисника ових смерница, наш циљ је био подићи свест о обиму изазова и пружити вам средство које ће вам помоћи да ефикасно помогнете интеракцију младих са онлајн светом. Ове смернице ће вам скренути пажњу на потенцијалне ризике и опасности и помоћи вам да негујете здраво и ојачано онлајн окружење код куће и у учионици. У Смерницама се такође наглашава важност отворене комуникације и сталног дијалога са децом да би се створио простор у којем се млади корисници осећају безбедно да изразе своју забринутост.

Осим што одражава нови развој дигиталних технологија и платформи, ово ново издање Смерница бави се и важним недостајућим елементом: ситуацијом с којом се суочавају деца са инвалидитетом, за коју онлајн свет поготово нуди кључну помоћ и спас ка пуном - и испуњеном - учествовању у друштву. Укључено је и разматрање посебних потреба деце миграната и других рањивих група.

У правом духу улоге ИТУ-а као глобалног сазивача, поносна сам на чињеницу да су ове ревидоване смернице производ глобалних заједничких напора, чији су аутори заједнички аутори из широке заједнице са више учесника.

Такође, драго ми је да представим нашу нову маскоту Заштите деце на интернету, а то је Санго – пријатељски расположен, одлучан и неустрашив лик, који је потпуно самостално дизајнирала група деце као део новог међународног програма информисања младих о Међународној телекомуникационој унији.

У доба када све више и више младих посећује интернет, ове смернице су важније него икад. Родитељи и наставници, привреда, креатори политике - и сама деца - сви играју виталну улогу у дечијој безбедности на мрежи. Надам се да ће вам ове смернице бити корисне док пратите децу о којој се бринете на изванредном путовању ка открићу невероватних могућности које интернет нуди.

Дорин Богдан-Мартин, директор
Биро за развој телекомуникација

Садржај

Захвалница	iv
Предговор	vii
Завршни извештај	1
1. Увод	3
2. Шта је заштита деце на интернету?	6
3. Деца и млади у повезаном свету	7
4. Деца са рањивошћу	19
5. Нови и надлазећи ризици и изазови	22
6. Разумевање ризика и штета	28
7. Улога коју могу играти родитељи и старатељи	33
8. Смернице за родитеље и старатеље	36
9. Улога едукатора	43
10. Смернице за едукаторе	48
11. Закључак	51
Терминологија	52

Листа табела и слика

Табеле

Табела 1. Кључне области разматрања за родитеље, неговатеље и старатеље	37
Табела 2. Кључне области разматрања за едукаторе	48

Слике

Слика 1. Деца (%) која најмање једном седмично играју онлајн игре, према полу и старости	9
Слика 2. Деца (%) која се на интернету баве најмање трима друштвеним активностима седмично, према полу	10
Слика 3. Деца (%) која се на интернету баве најмање једном креативном Активношћу седмично, према полу и старости	11
Слика 4. Деца (%) која се на интернету баве најмање трима или више активности тражења информација седмично, према полу и старости	13
Слика 5. Деца (%) која су доживела повреду на интернету, према полу и старости	16
Слика 6. Деца (%) која користе интернет код куће барем на седмичној бази, према полу и старости	18
Слика 7. Класификација онлајн ризика по децу	28
Слика 8. Деца која користе интернет од куће (2012.), или на другим местима (2017, 2018, 2019), а која су изјавила да им је пружена било каква информација или савјет о томе како безбедно користити интернет, по старости	44

Завршни извјештај

Према подацима ИТУ-а, процењује се да је 2019. године интернет користило 4,1 милијарда људи, што представља пораст од 5,3 одсто у односу на процене из 2018. године.

Деца и млади користе интернет у разне сврхе, од тражења информација за школске пројекте до ћаскања са пријатељима. Они врло добро владају сложеним програмима и апликацијама, повезују се на интернет путем мобилних телефона, таблета и других ручних уређаја као што су сатови, iPod Touch, читачи е-књига и гејмерске конзоле.¹

Интернет такође служи као важно средство у животу различитих група деце и младих. Деци мигрантима интернет одржава везу са породицом и пријатељима и нуди поглед на културу њиховог новог окружења. Омогућава деци и младима са инвалидитетом да се друже и да буду укључени у активности које су недоступне ван мреже те пружа могућности да буду равноправни са вршњацима на мрежи, при чему су њихове способности видљивије од инвалидитета.

Међутим, поред пружања приступа и могућности, интернет такође може да изазове ризик и да наштети, при чему су неки подложнији томе него други. На пример, за децу мигранте и омладину, последице кршења поверљивих информација на мрежи могу бити драматичне - у погрешним рукама информације могу да се користе за идентификацију и циљање људи на основу њихове етничке припадности, имиграционог статуса или неке друге карактеристике идентитета²; за децу и младе са поремећајима из аутистичног спектра (АСД), друштвени изазови попут потешкоћа у разумевању намера других могу ову групу учинити рањивом на „пријатеље“ са лошим намерама, а деца и млади са инвалидитетом подложнији су одбацивању, стигматизацији и манипулацији.

Многи родитељи и старатељи су у типичној заблуди да је њихово диете безбедније ако компјутер користи код куће или у школи него негде друго. Ово је опасна заблуда јер интернет децу и младе може одвести готово било где у свету, а притом могу да буду изложени потенцијално опасним ризицима, баш као што би то могло да се деси и у стварном свету. Међутим, деца и млади су изложени мало већем ризику од тога да им се наштети приликом приступа интернету путем паметног телефона, таблета или других ручних уређаја. То је зато што ови ручни уређаји омогућавају тренутни приступ интернету са било којег места и мање је вероватно да ће их родитељи или старатељи надгледати.

Ове смернице су сачињене у оквиру Иницијативе за заштиту деце на мрежи (ЦОП), као део ИТУ-овог глобалног плана сајбер безбедности³ са циљем успостављања основе за безбедан сајбер свет и то не само за данашњу омладину већ и за будуће генерације. Ове смернице се фокусирају и на децу из рањивих категорија, посебно на децу мигранте, децу са аутизмом и децу са инвалидитетом.

Смернице су замишљене као нацрт који може да се прилагоди и користи на начин који је у складу са националним или локалним обичајима и законима и који ће се бавити проблемима који могу да утичу на сву децу и младе испод 18 година старости.

¹ ITU, (2019), Measuring digital development. Facts and figures 2019, <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2019.pdf>.

² UNICEF (2017), *The State of the World's Children 2017: Children in a Digital World*, <https://www.unicef.org/uzbekistan/media/711/file/SOWC:%20Children%20in%20a%20Digital%20World.pdf>.

³ ITU (2020), *Global Cybersecurity Agenda (GCA)*, <https://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/gca.aspx>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Конвенција УН-а о правима детета дефинише дете као свако лице млађе од 18 година. Ове смернице се баве проблемима са којима се суочавају сва лица млађа од 18 година у свим деловима света. Међутим, врло је мала вероватноћа да ће седмогодишњи корисник интернета имати исте потребе или интересовања као 15-годишњак који тек започиње средњу школу или 17-годишњак на ивици одраслог доба. Ове смернице су усмерене ка давању савета или препорука за различите контексте јер специфичне потребе захтевају индивидуално разматрање и зато што различити локални, правни и културни фактори имају важан утицај на начин на који ове смернице могу да се користе или тумаче у било којој земљи или региону.

1. Увод

На глобалном нивоу, сваки трећи корисник интернета млађи је од 18 година⁴, што је запањујуће с обзиром на то да је 2018. године више од половине светске популације користило интернет. У земљама у развоју деца предњаче у коришћењу интернета, одрастајући уз интернет, а прво се повезујући путем уређаја⁵.

Како ће све већи број деце широм света имати приступ интернету, остваривање њихових права све ће више обликовати оно што се догађа на мрежи. Приступ интернету је од суштинског значаја за остваривање права деце.

С обзиром на то да је свако треће дете корисник интернета, још увек постоји око 346 милиона деце широм света која нису повезана са интернетом⁶. Они који би могли посебно имати користи од могућности које интернет нуди често су најмање повезани. Видимо да у афричкој регији око 60 посто деце није на мрежи, у поређењу са 4 посто у Европи.⁷

У погледу приступа интернету, такође постоје значајне разлике према полу. Истраживање⁸ показује да у свим регијама, осим у северној и јужној Америци, има више мушких него женских корисника интернета. У многим земљама девојчице немају исте могућности приступа као дечаци, а чак и тамо где имају, девојке се у много већој мери надгледају и ограничавају приликом употребе интернета.

Дигиталне поделе надилазе питање приступа. Деца која користе мобилне телефоне, а не рачунаре, стичу по квалитету другоразредно интернетско искуство, а она која немају дигиталне вештине или говоре мањинске језике често не могу да пронађу релевантан садржај на мрежи. Деци из руралних подручја чешће се дешава крађа лозинки или новца. Они такође слабије овладавају дигиталним вештинама, проводе више времена на мрежи (посебно играјући игре) и мања је могућност родитељског надзора⁹.

И деца и одрасли кажу да је дигитална подела стална брига и да захтева посвећена улагања и креативна решења. Деца из оваквих миљеа посећују мрежу у све већем броју, али многи немају користи од одговарајућих облика усмеравања од родитеља, наставника и других одраслих који су важни у животу овакве деце. Ово децу стално доводи у ризик.

Интернет је постао изузетно обогаћујућа и оснажујућа технологија. Деца и млади су главни корисници интернета и с њим повезаних дигиталних технологија. Ове технологије трансформишу начин на који сви међусобно комуницирамо и отварају многе нове начине играња игара, уживања у музици и бављења широким спектром културних активности и учешћа, рушећи на тај начин многе баријере. Деца на интернету могу проширити своје видике, користећи прилике за прикупљање информација и развијање односа. Приступ ИК технологијама нуди деци вештине писмености које унапређују друге облике учествовања ван мреже.

⁴ Livingstone, S., Carr, J., and Byrne, J. (2015) *Један од три*: Задатак глобалног управљања интернетом у бављењу правима деце. Свјетска Комисија за управљање интернетом: Штампана серија. Лондон: CIGI and Chatham House, <https://www.cigionline.org/publications/one-three-internet-governance-and-childrens-rights>

⁵ ITU (2020), *Measuring the Information Society Report*, https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-ICTOI-2018-SUM-PDF-E.pdf.

⁶ UNICEF (2017), *The State of the World's Children 2017: Children in a Digital World*, <https://www.unicef.org/uzbekistan/media/711/file/SOWC:%20Children%20in%20a%20Digital%20World.pdf>.

⁷ УНИЦЕФ.

⁸ Araba Sey and Nancy Hafkin (2019), *REPORT OF EQUALS RESEARCH GROUP, LED BY THE UNITED NATIONS UNIVERSITY (United Nations University and EQUALS Global Partnership)*, <https://i.unu.edu/media/cs.unu.edu/attachment/4040/EQUALS-Research-Report-2019.pdf>.

⁹ UNICEF (2019). *Growing up in a connected world*. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Интернет пружа приступ здравству, образовним услугама и информацијама о темама које су важне за младе, али које могу бити и табу у њиховим друштвима. Деца и млади су врло често они који први усвајају и прилагођавају се могућностима које пружа интернет.

Ипак, неоспорно је да је интернет за собом покренуо низ изазова за безбедност деце и младих на које треба одговорити, како због тога што су они сами по себи важни, тако и због тога што је важно свима који су забринуте да саопште да је интернет медиј којем се може веровати. Једнако је важно да брига за заштиту деце и младих онлајн не сме да постане платформа која оправдава напад на слободу говора, слободу изражавања или слободу удруживања.

Изузетно је важно за следећу генерацију да се осећа безбедна приликом коришћења интернета да би, заузврат, и даље имала користи од његовог развоја. Стога је приликом расправе о безбедности деце и младих на мрежи неопходно пронаћи прави баланс.

Важно је отворено разговарати о ризицима по децу и младе на мрежи, научити их како препознати ризик и спречити штету или се борити са повређивањем ако се оствари, без непотребног застрашивања или преувеличавања опасности.

Тешко да ће деца и млади озбиљно схватити било који приступ који се искључиво или углавном бави негативним аспектима технологије. Родитељи и наставници често се могу наћи у неповољном положају јер млади врло често знају више о технологији и њеним могућностима него старије генерације. Истраживање је показало да већина деце може разликовати малтретирање од шале или задиркивања на мрежи, препознајући да је виртуелно малтретирање створено да наноси штету. У многим деловима света деца заиста добро разумеју неке ризике са којима се суочавају на мрежи.¹⁰

Међутим, иако би се могло закључити да су напори да се деца оспособе за управљање мрежним ризицима ефикасни, још увек постоји простор за подизање свести великог броја деце широм света, посебно међу рањивим категоријама, а заједнички напори морају да се усмере на ту децу, посебно у смислу побољшања свести о услугама подршке за жртве интернетског насиља и других облика мрежних ризика.

Пред нама се налази још много изазова. Проблеме не представља само приступ повезаном свету. Стопа технолошких промена представља изазове за безбедност деце на интернету. Многа деца се крећу сложеним дигиталним медијским окружењем. Развој вештачке интелигенције и машинског учења, виртуелне и проширене стварности, велике количине података (*Big Data*), препознавања лица, роботике и интернета ствари (*Internet of Things*) постављен је да још више трансформише дечје искуство са онлајн медијима.

Кључно је да сви актери планирају и размисле о последицама овог развоја по децу и пронађу начине да им помогну да развију потребну дигиталну писменост не само да би опстали већ и да би напредовали у дигиталној будућности. Даље улагање у дигиталне вештине и писменост родитеља и учитеља потребно је да би се деца подржала у развијању критичког мишљења и вештина процењивања да би им се омогућило кретање брзим протоком информација различитог квалитета тако да сви, од родитеља и старатеља до деце, постану дигитални грађани.¹¹

¹⁰ Од 2016, ИТУ проводи консултације у оквиру безбедности деце на интернету с децом и одраслим учесницима о релевантним питањима као што су интернетско злостављање, дигитална писменост и дјечје активности на мрежи.

¹¹ Council of Europe (2016), *Digital Citizenship Education*, <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/home>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Консултације ИТУ-а показале су да се неке земље труде да обезбеде довољно ресурса за бављење питањима дигиталне писмености и безбедности деце на мрежи. Међутим, деца тврде да су родитељи, наставници, технолошке компаније и држава важни играчи у развоју решења која подржавају њихову безбедност на интернету. Истраживање ИТУ-а о државама чланицама показује да постоји значајна подршка појачаној размени знања и координисаним напорима да се омогући безбедност већег броја деце на мрежи.

И даље је проблем балансирање прилика и ризика по децу на интернету. Земље чланице ИТУ-а такође су навеле да иако напори на промоцији прилика за децу на мрежи морају и даље бити приоритет, то мора бити пажљиво уравнотежено са правима на безбедне услове под којима могу учествовати у дигиталном свету и имати користи од њега.¹²

---

¹²ITU News (2018), *Celebrating 10 Years of Child Online Protection*, <https://news.itu.int/celebrating-10-years-child-online-protection/>.

2. Шта је безбедност деце на интернету?

Интернет технологије нуде деци и младима бројне могућности за комуникацију, учење нових вештина, развијање креативности и допринос успостављању бољег друштва. Међутим, ове технологије могу дониети и нове ризике попут излагања деце питањима приватности, илегалног садржаја, узнемиравања, интернетског малтретирања, злоупотребе личних података, педофилског зближавања па чак и сексуалног злостављања деце.

Ове смернице развијају холистички приступ за давање одговора на све потенцијалне претње и штете са којима се деца и млади могу суочити приликом развијања дигиталне писмености. Деца разумеју да сви релевантни учесници имају улогу у њиховој дигиталној отпорности, благостању и заштити, док истовремено имају користи од могућности које интернет може да понуди.

Заштита деце је заједничка одговорност и на свим релевантним учесницима је да обезбеде одрживу будућност за све. Да би се то догодило, креатори политике, приватни сектор, родитељи, његоватељи, васпитачи и други учесници морају да обезбеде да деца могу да остваре свој потенцијал - на интернету и изван њега.

Родитељи, старатељи и васпитачи такође су одговорни да обезбеде да деца и млади користе интернет странице безбедно и одговорно.

Последњих година приступ мобилном интернету се изузетно повећао и не постоји чаробно решење за заштиту деце и младих на интернету. Ово је глобално питање које захтева глобални одговор свих елемената друштва, укључујући и саму децу и младе.

Да би одговорила на ове растуће изазове усусрет брзом развоју ИК технологија, Иницијатива за безбедност деце на интернету (ЦОП)¹³, међународна иницијатива са више заинтересованих страна коју је покренула ИТУ у новембру 2008. године, наставља да окупља партнере из свих сектора глобалне заједнице ради стварања безбедног и оснажујућег интернетског искуства за децу и младе широм свиета. Иницијатива утврђује смернице за све релевантне заинтересоване стране, укључујући децу и младе у свим деловима света, о томе како заштитити себе и друге на интернету. Ове смернице делују као модел који може да се прилагоди и користи на начин који је у складу са националним или локалним обичајима и законима.

Овај извјештај је у оквиру Иницијативе припремила вишеструка стручна радна група која има за циљ пружање информација, савета и безбедносних савета за родитеље, старатеље и едукаторе о заштити деце на интернету.

Стручна радна група ИТУ-а коаутор је смерница у овом извештају, надовезујући се на прве смернице ИТУ ЦОП-а, издане 2009. и ажуриране 2016. године. На захтев држава чланица ИТУ-а, ИТУ је покренуо поступак ревизије 2019. године чији је циљ био израда друге по реду верзије смерница.

Ове нове смернице укључују посебну ситуацију деце с инвалидитетом када су у питању ризици и штете на интернету, као и питања у вези са развојем нових технологија као што су мобилни интернет, апликације, интернет ствари, онлајн играчке, онлајн игрице, роботика, машинско учење и вештачка интелигенција.

3. Деца и млади у повезаном свету¹⁴

На глобалном нивоу, процјењује се да је свако треће дете корисник интернета, а да је сваки трећи корисник интернета лице млађе од 18 година¹⁵. У 2017. години, половина светске популације користила је интернет; међутим, удео старосне групе од 15 до 24 године порастао је на око две трећине.

„Одрастамо уз интернет. Хоћу да кажем, интернет је одувек ту са нама. Одрасли се диве типа „Јупи, појавио се интернет, док је то нама савршено нормално“ (петнаестогодишњак, Србија).

Међу децом и младима најпопуларнији уређај за приступ интернету је мобилни телефон. Ово је значајна промена у претходних десет година. У Европи и Северној Америци, прва генерација корисника интернета остваривала је приступ интернету путем кућног компјутера, али стандардни начин приступа у већини земаља у развоју је путем мобилног уређаја.

Деца и млади радије користе мобилне телефоне јер их могу носити свуда; не морају га делити са осталим члановима домаћинства; може истовремено вршити неколико функција, попут слања порука, разговора, кликтања и дељења слика и сурфовања; увек је укључен.

„Телефон је некако једноставнији. Може се носити са собом свуда, мањи је и лакши за рад. Више волим да користим прсте него да куцам на тастатури“ (12-годишња девојчица, Србија).

Истраживања су показала да међу децом и младима који имају приступ интернету, девојчице и дечаци имају сличан ниво коришћења мобилних телефона за приступ интернету. Дечаци обично више користе десктоп компјутере.

У пракси, већина деце и младих приступа интернету путем више од једног уређаја, а дечаци из свих земаља у којима је вршено истраживање имају тенденцију да користе више уређаја него девојчице.

Деца и млади проводе у просеку око два сата дневно на интернету током седмице и отприлике дупло више током викенда. Неки се осећају као да су непрекидно конектовани. Међутим, многи и даље имају приступ интернету од куће или имају само ограничени приступ. Па ипак, статистика је веома шаролика и постоје различита мишљења о томе колико времена деца проводе на интернету. Нека недавна истраживања Института DQ показују да је могуће да у Аустралији деца и млади проводе чак 38 сати седмично на интернету.¹⁶

¹⁴ Ово је углавном преузето из следећег извора: УНИЦЕФ (2019). *Growing up in a connected world*. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>. Свеобухватним истраживањем, као делом сличног истраживања мреже Глобал Кидс Онлајн, прикупљани су гласови деце из 11 земаља, у четири регије, од 2016. до 2018. (14.733 деце у доби од 9 до 17 година). Извештај се фокусира на позитивне ефекте ИК технологија за децу и истовремено пита када употреба ИКТ постаје проблематична у животу деце. Сви подаци из поглавља 4у доњем тексту преузети су из тог извештаја. Квалитативна и квантитативна методологија на којој се заснивају ови налази могу се пронаћи код Livingstone, S., Kardefelt Winther, D., and Saeed, M. (2019). *Global Kids Online Comparative Report, Innocenti Research Report*. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence. Онлајн ај <https://www.unicef-irc.org/publications/1059-global-kids-online-comparative-report.html> Више информација о међународном истраживачком пројекту мреже Глобал Кидс Онлајн може се наћи на: [http:// globalkidsonline.net](http://globalkidsonline.net).

¹⁵ Livingstone, S., Carr, J., and Byrne, J. (2015) *Један од три: Задатак глобалног управљања интернетом у бављењу правима деце*. Свјетска Комисија за управљање интернетом: Штампана серија. Лондон: CIGI and Chatham House, <https://www.cigionline.org/publications/one-three-internet-governance-and-childrens-rights>

¹⁶ DQ Institute (2020), Child Safety Index, <https://www.dqinstitute.org/child-online-safety-index/>

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

„Одлазим у кафић јер немамо компјутер код куће. Немамо приступ интернету у школи“ (дечак стар између 15 и 17 година, Јужноафричка Република).

„Конектован сам по цели дан, али нисам баш по цели дан на интернету“ (дечак стар између 13 и 17 година, Аргентина).

Упркос налазима мреже Глобал Кидс Онлајн (ГКО) који кажу да сличан укупан број девојчица и дечака има приступ интернету, чињеница је да у неким земљама дечаци имају већу слободу у коришћењу интернета него девојчице, као и то да се девојке чешће надгледају и ограничавају приликом коришћења интернета.

Свет забаве

Деца и млади често поседују интернет из низа позитивних и забавних разлога. У 11 анкетираних земаља најпопуларнија активност је, како за девојчице тако и за дечаке, гледање видео-клипова. Више од три четвртине деце и младих људи који користе интернет кажу да видео-клипове на интернету гледају барем једном седмично, било сами или са члановима породице.

„Када је моја мама купила лаптоп, почели смо да проводимо више времена заједно; сваки викенд смо изабрали филм и гледали га заједно са мојом баком“ (15-годишња девојчица, Србија).

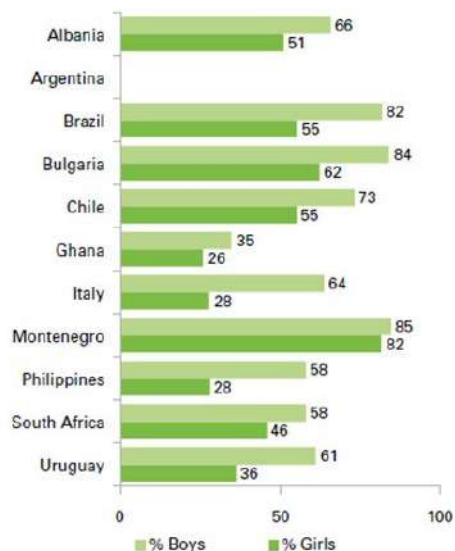
Деца и млади такође уживају у игрању онлајн игара, остварујући тако своје право на игру, а понекад и право на учење. Дечаци много више играју онлајн игрице у свим испитиваним земљама. Ипак, многе девојке које користе интернет играју игрице на мрежи; на пример, већина девојака игра онлајн игрице у Бугарској (60%) и Црној Гори (80%). Као и код гледања видео-клипова, деца и млади чешће играју игрице на мрежи када имају лакши приступ интернету.

„Играм онлајн игрице и на тај начин зарађујем“ (младић, 17 година, Филипини).

Одрасли се брину због тога што деца и млади проводе превише времена на интернету или сматрају да је онлајн забава само траћење времена. Према Глобал Кидс Онлајн, ове уобичајене забавне активности могу да пруже корисне почетне могућности деци и младима, што би им могло помоћи да развију интерес и вештине за даљи напредак ка стицању више образовног, информативног и друштвеног искуства на мрежи.

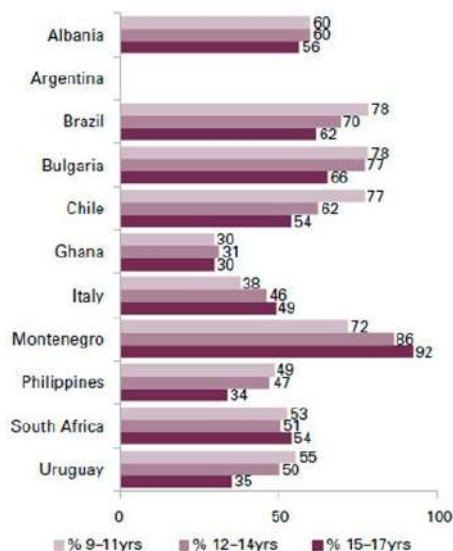
Слика 1. Деца (%) која најмање једном седмично играју онлајн игре, према полу и старости¹⁷

Figure 20a. Children (%) who play online games at least weekly, by gender

Question C4z-aa: How often have you played online games alone or with other people in the past month? Base: All children who use the internet.

Figure 20b. Children (%) who play online games at least weekly, by age

Question C4z-aa: How often have you played online games alone or with other people in the past month? Base: All children who use the internet.

Извор: УНИЦЕФ

Стварање нових веза

Интернет је са својим алатима за брзу размену порука и друштвеним мрежама постао кључно место сусрета на којем деца и млади могу да остваре своје право на слободу изражавања повезујући се са својим пријатељима и породицом те са другом децом и младима са којима деле исте интересе. У 11 анкетираних земаља многа деца и млади људи могу се сматрати „активним социјализаторима“, јер сваке седмице учествују у низу онлајн друштвених активности - попут чаврљања са пријатељима и породицом, коришћења различитих алата за размену порука и умрежавања са људима који имају слична интересовања. Нека деца кажу да им је лакше да се изразе на мрежи.

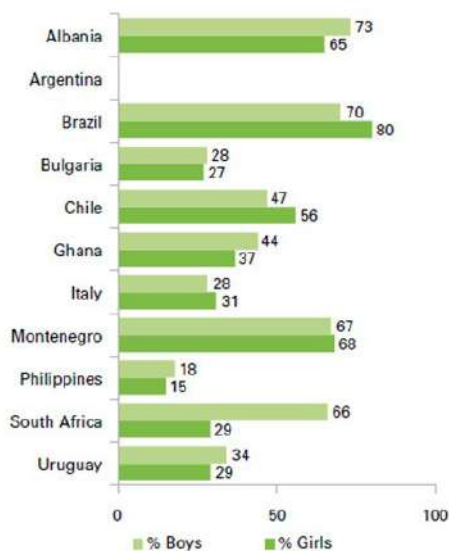
„Кад сам на интернету, могу исказати свог правога себе, нема правила... Имам преко 5000 онлајн пријатеља“ (младић који се декларише као хомосексуалац, 15 година, Филипини).

Друштвене интеракције на интернету се такође повећавају са старосном доби из различитих разлога. На пример, неке веб-странице друштвених медија имају минималну старосну границу за децу и младе, који обично са годинама добијају и више слободе.

¹⁷ Овај податак је преузет са: УНИЦЕФ (2019). Одрастање у умреженом свијету. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>

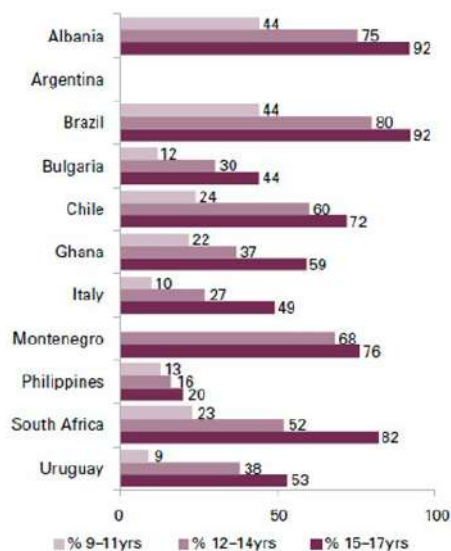
Слика 2. Деца (%) која се на интернету минимално једном седмично баве најмање трима друштвеним активностима, по полу¹⁸

Figure 21a. Children (%) who do three or more social activities online at least weekly, by gender

Question C4: How often have you done these social activities online in the past month? Base: All children who use the internet.

Figure 21b. Children (%) who do three or more social activities online at least weekly, by age

Question C4: How often have you done these social activities online in the past month? Base: All children who use the internet.

Напомена: Деца и млади су питани колико често су радили следеће друштвене активности на интернету у протеклих месец дана: користили интернет за чаврљање са људима из других места или средина; посећивање интернет странице друштвених мрежа; разговор са породицом или пријатељима који живе далеко; коришћење сервиса брзих порука (instant messaging); посећивање интернет локације на којој људи деле своја интересовања или хобије.

Извор: УНИЦЕФ

Из наведеног је јасно да интернет отвара нове димензије за дружење, иако се родитељи често жале да онлајн интеракције деце и младих иду на уштрб личних контаката у стварном свету.

„На забави седе за столом. Свих десеторо је са својим малим уређајима“ (родитељи тинејџера између 15 и 17 година старости, Чиле).

Овакво понашање није својствено искључиво деци и младима. Неки родитељи приликом дружења телефонирају или претражују интернет, што смета многој деци и младима.

„Док ручамо за столом, тата држи телефон у рукама. То је једина прилика кад смо сви заједно и то ми стварно иде на живце“ (девојчица, 14 година, Уругвај).

Већим приступом интернету, деца и млади могу да прошире своје видике, прикупе информације и развијају односе. Уз више друштвених интеракција, било на интернету или уживо, они граде своје искуство и вештине. Истраживање које је провела мрежа Глобал Кидс Онлајн показује да су деца и млади који се активније друже на интернету бољи у владању сопственом онлајн приватношћу, што им помаже да остану безбедни.

¹⁸

Овај податак је преузет са: УНИЦЕФ (2019). *Одрастање у умреженом свијету*. УНИЦЕФ Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>

Радост креације

Неки од интернетских садржаја које деца и млади проналазе и цене произвела су друга деца и млади. Најчешће, у 11 земаља које је анкетирао Глобал Кидс Онлајн, 10 до 20 одсто деце и младих сваке седмице креира и врши *upload* свог видео-клипа или музике, или пише блог, причу или креира веб-странице сваке седмице.

„Имам блог и редовно га апдејтујем“ (девојка, 15-17 година, Филипини).

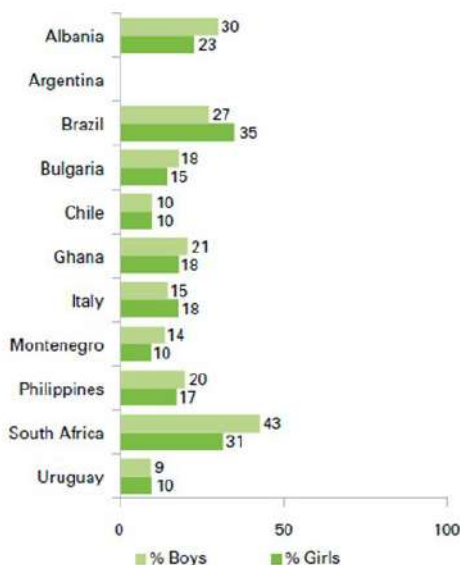
„Можете делити видео-клипове и игрице. Можете делити музику. Можете делити и слике, идеје, игрице“ (девојчица, 9-11 година, Гана).

„Правим разгледнице својеручно; постављам их на интернет. Допадају се мојим пријатељима“ (девојка, 15-17 година, Филипини).

„Да, знам како се хакују рачунари, али више се не бавим тиме“ (младић, 15-17 година, Филипини).

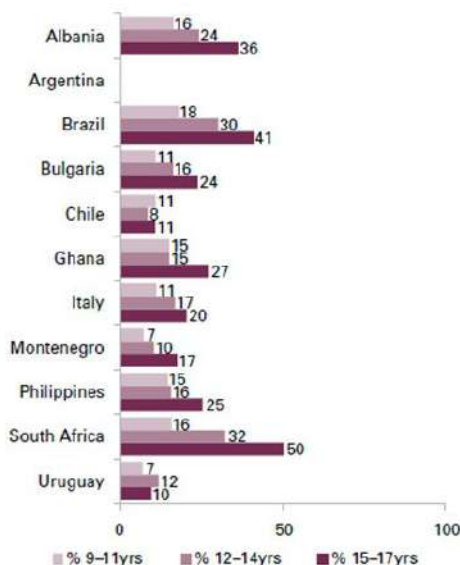
Слика 3. Деца (%) која се на интернету минимално једном седмично баве најмање једном креативном активношћу, по полу и старости¹⁹

Figure 18a. Children (%) who do at least one creative activity at least weekly, by gender

Question C4m-n: How often have you done creative activities online in the past month? Note: In Uruguay, children were not asked about creating blogs online. Base: All children who use the internet.

Figure 18b. Children (%) who do at least one creative activity at least weekly, by age

Question C4m-n: How often have you done creative activities online in the past month? Note: In Uruguay, children were not asked about creating blogs online. Base: All children who use the internet.

¹⁹ Овај податак је преузет са: УНИЦЕФ (2019). *Одрастање у умреженом свијету*. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Напомена: Децу и младе су питали колико су често радили следеће креативне активности на мрежи у протеклих месец дана: направили властити видео или музику и делили их на мрежи; креирали блог, причу или веб-страницу на мрежи; објавили видео-записе или музику коју је креирао неко други.

Извор: УНИЦЕФ

Жеља за информацијама

Попут одраслих, деца и млади користе интернет да би користили своје право на информације. Између једне и две петине деце и младих могу се сматрати „трагачима за информацијама“, јер сваке седмице врше више облика претраживања информација на интернету - да би научили нешто ново, сазнали о могућностима посла или студија, потражили вести, здравствене информације или догађаје у свом окружењу.

Многа деца и млади свих старосних група користе интернет за домаће задатке или чак да би надокнадили пропуштено градиво.

„Од нас се тражило да потражимо имена министара у влади Гане, да пронађемо разне земље и њихове валуте. Могуће је сазнати чињенице о другим земљама“ (девојчица, 12-14 година, Гана).

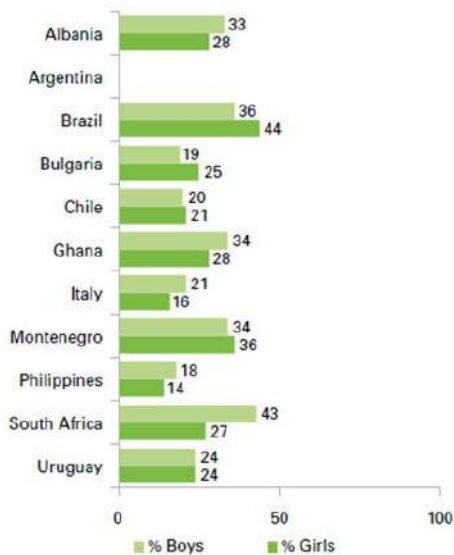
„На интернету можемо наћи све што нам треба за школу, а што не можемо наћи у уџбеницима.“ (девојчица, 9 година, Србија).

„Пао сам из математике па сам погледао неколико видео-клипова где се објашњава шта морам вежбати“ (дечак, 15 -17 година, Аргентина).

„Ако не идемо у школу, можете разговарати са другом и сазнати шта сте пропустили и остало. Тако да је важно, као, имати WhatsApp од друга“ (дечак 16-17 година, Јужноафричка Република).

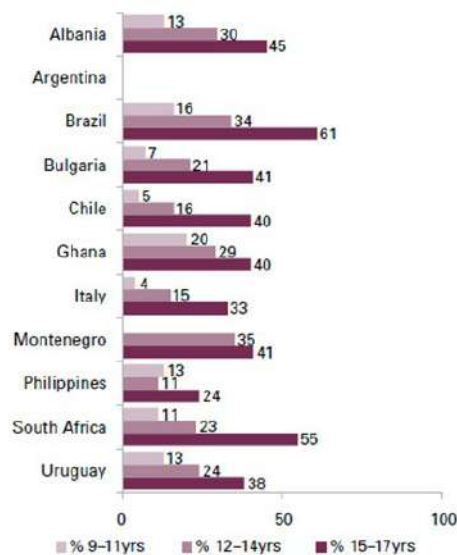
Слика 4. Деца (%) која на интернету врше три и више активности тражења информација најмање једном седмично, према полу и старости²⁰

Figure 17a. Children (%) who do three or more information-seeking activities at least weekly, by gender

Question C4: How often have you done information-seeking activities online in the past month? Base: All children who use the internet.

Figure 17b. Children (%) who do three or more information-seeking activities at least weekly, by age

Question C4: How often have you done information-seeking activities online in the past month? Base: All children who use the internet.

Напомена: Децу и младе питали су колико су често вршили следеће активности у потрази за информацијама у претходних месец дана: научили нешто ново претражујући на интернету; тражили информације о могућностима запослења или студија; користили интернет за школске задатке; тражили ресурсе или догађаје о свом локалном окружењу; тражили вести онлајн; тражили здравствене информације за себе или познате особе. Аргентина је изостављена због недовољно података. *Извор:* УНИЦЕФ

Нека деца и млади чешће него други користе интернет за тражење информација. Подаци показују да су деца и млади који користе интернет за широк спектар активности у потрази за информацијама обично старији са способношћу бављења широким спектром онлајн активности и имају родитеље који подржавају и омогућавају коришћење интернета. Ово сугерише да, како одрастају уз одговарајућу врсту родитељске подршке, деца и млади имају склоност ка стицању више интернетског искуства и коришћења интернета за своју добробит.

Уз толико информација доступних на интернету, деца и млади морају имати потребне вештине да би пронашли прави садржај и проверили истинитост онога што проналазе.

У том погледу нема много разлике између девојчица и дечака, док деца и млади до своје тинејџерске доби постају стручнији у проналажењу онога што им треба на интернету. Чини се да деца и млади који гледају више видео-клипова на интернету имају боље вештине тражења информација, можда зато што учесталијим претраживањем интернетских садржаја уче како пронаћи оно што им треба.

²⁰ Овај податак је преузет са: УНИЦЕФ (2019). *Одрастање у умреженом свијету*. UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20Summary%20Report.pdf>

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Квалитет и количина информација које деца и млади прикупљају на мрежи зависе од њихових интереса и мотивације. Међутим, на оно што открију утицај ће имати и обим доступних информација, који је већи за светске језике. Ипак, мањине могу имати користи и од могућности тражења информација - чак и ако их је мање.

„Понекад, с обзиром на то да у овој школи нико не говори наш језик, укуцам нешто на ромском у YouTube и чујем наш глас, и то је лепо, могу све разумети“ (Ромкиња, 12 година, Србија).

Једно је бити вешт у потрази за информацијама на интернету, а друго бити у могућности проверити јесу ли пронађене информације истините.

„Гледам стране вести јер волим видети како нека земља гледа на ситуацију и како друга земља гледа на исту ситуацију. Јер увек постоје две стране. На пример, Америка и Русија имају различите погледе на ствари“ (девојчица, 16 година, Србија).

У поређењу са уделом деце и младих који су рекли да имају развијене вештине тражења информација, било је само неколико деце и младих који су рекли да су добри у критичкој процени података које су пронашли.

„Толико је лажних вести на интернету“ (младић, 15 година, Филипини).

Све у свему, изгледа да деца и млади још увек не користе у потпуности могућности претраживања и провере информација на интернету. Да бисмо то учинили, млађој деци поготово ће требати већа подршка, било њихових родитеља, школе или дигиталних оператера да би их подстакли и помогли им да унапреде своја права у дигиталном свету.

Како постати активни грађанин

Поред тражења информација и стварања садржаја, деца и млади могу се бавити и грађанским или политичким активностима путем интернета. Према Конвенцији о правима детета, дете има грађанска права, укључујући право да буде саслушано, да се изрази и да се упозна са другима. Међутим, из истраживања које је провела мрежа Глобал Кидс Онлајн јасно је да релативно мали број деце и младих користи могућности грађанског ангажмана на мрежи.

Млади су највише склони политичком ангажовању путем интернета.

„Политика... Можда она не претражује конкретно политику. Али моја кћерка, на пример, чита о политици на Facebook-у“ (родитељи тинејџера између 13 и 14 година старости, Аргентина).

„Али они такође исказују своје мишљење...на Twitter-у...и то је делом ангажман“ (родитељи тинејџера између 15 и 17 година старости, Аргентина).

Ризици и нанесена штета

Деца и млади су изложени новим ризицима када су на интернету, а који би могли да им наштете. Могли би наићи на информације о томе како наудити самом себи или починити самоубиство. Такође, могу бити суочени са говором мржње или материјалом насилног или сексуалног карактера. Истраживање које је широм света провела мрежа Глобал Кидс Онлајн сугерише да су деца и млади који се баве ширим спектром мрежних активности изложени већем броју онлајн ризика, а можда и као последицу повећане изложености или самоуверенијег истраживања интернета.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Важно је и запамтити да ризик не доводи увек до штете. Деца и млади људи изложени ризицима на интернету можда неће претрпети штету ако имају знање и отпорност да се носе са искуством. Стога је важно утврдити ко је од њих најосетљивији на повређивање путем интернета и шта је потребно да би се ризици преточили у наношење штете, и то ради ефикасне заштите деце и младих на мрежи без непотребног ограничавања њихових могућности.

Укупно гледајући, око 20 посто деце и младих људи који су анкетирани кроз мрежу Глобал Кидс Онлајн изјавило је да су у протеклих годину дана видели веб-странице или интернетске расправе о људима који сами себи наносе бол и повређују се, док је око 15 посто деце и младих гледало садржај повезан са самоубиством. Анкета је такође показала да су деца и млади били изложени говору мржње.

У Чилеу, готово половина адолесцената у старосној групи од 15 до 17 година је прошле године видела узнемирујући садржај. Када су их питали за детаље, споменули су широк спектар питања, укључујући интернет преваре, порнографске поп-ап огласе, штетно понашање, неугодне или застрашујуће вести или слике, дискриминацију и узнемиравање. У Бугарској су деца и млади изложени ризику због веб-страница које промовишу брзи губитак килограма, а видела их је једна четвртина испитаника.

„Постоје ружни коментари о другим људима“
(дечак 13-14 година, Јужноафричка Република).

Између једне четвртине и једне трећине деце и младих који су анкетирани по том питању суочило се са насилним садржајем на мрежи или сексуалним садржајем у било којем облику медија. Понекад су деца и млади случајно наишли на садржај сексуалне природе; у другим приликама пријатељи су препоручивали сексуални садржај или су им га слали други, укључујући незнанце. Нека деца и млади тражили су сексуалне слике од других.

„Веома ме узнемирило кад ми је човек послао порнографске слике“
(девојчица, 12-14 година, Гана).

„Једном ми се десило да ме је незнанац упитао колика је ‘моја цена’ - што је значило да пита колико би га коштао сексуални однос са мном“ (младић, 16 година, Филипини).

У неколико земаља многа деца и млади су били изложени разним онлајн ризицима, али много мање њих је изјавило да се због тога осећају оштећенима. Налази се разликују зависно од земље и већа је вјероватноћа да ће млади претрпети штету него што се то дешава млађој деци, вероватно зато што проводе више времена на интернету и обично су укључени у шири обим активности на интернету.

„Био сам на Инстаграму и кликнуо сам на коментар и био је баш смешан па сам пожелио да видим шта други кажу и кликнуо сам на линк, а тамо је изненада искочила гола жена.“ (дечак, 10 година, Србија)

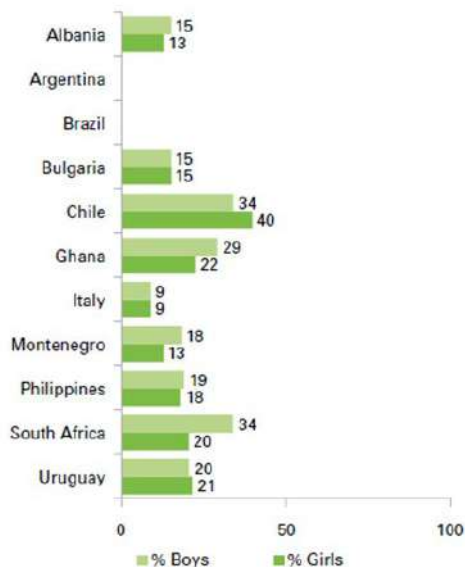
„Волим коње, сви то знају. Тражила сам неке слике за слику на мом телефону и налетела сам на грозну слику човека који сече коња“ (девојчица, 10 година, Србија).

„Био сам јако преплашен... Видео сам слику устрељеног мртвог дечака“
(дечак, 12-14 година, Гана).

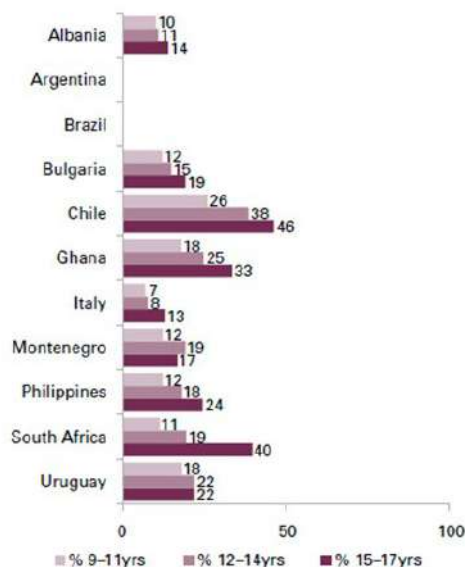
Слика 5. Деца (%) која су претрпела повређивање на интернету, према полу и старости²¹

Figure 35a. Children (%) who have experienced harm online, by gender

Question F11: In the past year, has anything ever happened online that bothered or upset you in some way (e.g., made you feel uncomfortable, scared or that you shouldn't have seen it)?
Base: All children who use the internet.

Figure 35b. Children (%) who have experienced harm online, by age

Question F11: In the past year, has anything ever happened online that bothered or upset you in some way (e.g., made you feel uncomfortable, scared or that you shouldn't have seen it)?
Base: All children who use the internet.

Извор: УНИЦЕФ

Деца и млади се могу третирати насилнички на интернету и ван њега. На онлајн платформама, штету могу проузроковати штетне или непристојне поруке, искључивање из групних активности или претња. Таква искуства се често називају „сајбер малтретирање“ (*cyberbullying*). Међутим, деца и млади могу на сличан начин да буду повређени и у свакодневним интеракцијама у стварном свету. Отприлике једнак број деце и младих који трпе малтретирање доживљавају то како у стварности тако и на интернету.

„Сви су почели задиркивати и завитлавати дечака. На крају је напустио групу“ (дечак, 13-17 година, Аргентина).

„Забринут сам у вези са сајбер малтретирањем јер ми причињава много емоционалне штете“ (девојчица, 14 година, Уругвај).

Како деца и млади реагују на доношење штете путем интернета? У почетку, они се окрећу својим пријатељима, сестри или брату. Онда можда кажу родитељима. Врло мали број деце и младих у анкетираним земљама тражи подршку својих наставника. Иако се млади људи суочавају са већим ризиком него млађа деца, они не трпе већу штету - што сугерише да са искуством долази и отпорност.

²¹ Овај податак је преузет са: Global Kids Online (2019). Global Kids Online: Компаративни извештај, UNICEF, Office of Research – Innocenti.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Вредно је напоменути да деца и млади не препознају увек „онлајн“ и „офлајн“ као засебне просторе. За децу и младе, интернетска искуства - била она добра или лоша - преплићу се са осталим аспектима њиховог живота.

Приватност је приоритет

Према Конвенцији о правима детета, приватност је дечије право. Приватност је важна за постизање аутономије и самоодређења и повезана је са дететовим правом на информације, слободу изражавања и учешћа. Деца и млади могу да се заштите од експлоатације одбраном своје приватности. Морају пажљиво управљати својим дигиталним идентитетом и штитити своје личне податке што је више могуће.

Многа деца и млади показују развијене вјештине приватности у управљању својим међуљудским односима на интернету - на пример, свесни су података које би и не би требало да деле онлајн и знају како променити поставке приватности на друштвеним мрежама или уклонити људе са својих контаката. То сугерише да су рани напори на промоцији интернетске безбедности код деце и младих били прилично успешни. Многа деца и млади људи развили су стратегије да би се заштитили на мрежи и свесни су да треба да узму у обзир одређене ризике када користе интернет.

„Имам један Фејсбук налог за своје стварне пријатеље, а други за пријатеље које срећем искључиво преко интернета“ (девојчица, 14 година, Филипини).

„Када сам конектована, сама сам одговорна за оно што радим“ (девојка, 17 година, Уругвај).

Што је још проблематичније, деца и млади могу на интернету своје приватне податке, фотографије и комуникације изложити потенцијалном злостављању као и непримјереним и нежељеним контактима.

Деца и млади такође могу да успоставе контакт са људима на мрежи које касније лично упознају, иако је то још увек релативно ретко. Мање од једне четвртине деце и младих у свим земљама упознано је лицем у лице некога кога су први пут упознали на интернету. Можда је изненађујуће да деца и млади углавном уживају у овим сусретима лицем у лице и изјављују да се након тога осећају срећно – што сугерише да им је од користи што на овај начин повећавају свој круг пријатеља. С друге стране, постоји разлог за забринутост чак и у малом броју случајева када деца и млади пријаве да су узнемирени тим сусретима.

Родитељи који деле садржај о својој деци и младима морају размислити какав утицај то може имати на дете. Постоје забринутости да родитељско дељење, тзв. *sharenting* на енглеском (родитељи деле информације и фотографије своје деце на мрежи), може нарушити дететову приватност, довести до малтретирања, изазвати срамоту или имати негативне последице касније у животу.²² Родитељи деце са инвалидитетом могу да деле такве информације ради тражења подршке или савета, на тај начин доводећи децу са инвалидитетом у већи ризик од неповољних исхода.

Дом је тамо где је Wi-Fi

Један од начина да се обезбеди да мрежни ризици не доведу до штете за децу и младе је побољшање смерница за родитеље и остале о коришћењу интернета од стране деце и младих.

²² UNICEF and the Office of Research-Innocenti (2017), *Приватност деце у ери интернета 2.0 и 3.0* Изазови и прилике за креирање политике, https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Child_privacy_challenges_opportunities.pdf.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

„Одрасли имају много утицаја на младе и потребно је да младима дају добар пример који ће ови следити“ (девојчица, 13 година, Уругвај).

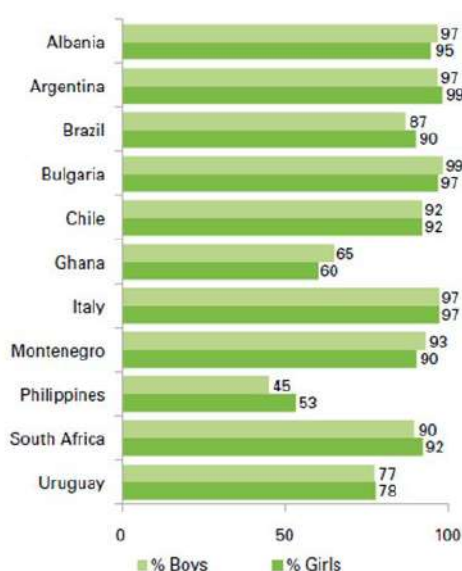
У принципу, родитељи су у снажној позицији да подрже децу и младе у коришћењу интернета јер деца и млади првенствено приступају интернету код куће.

Међутим, суочени са сложеним, захукталим технологијама, многи родитељи се не осећају довољно самопоуздано или довољно компетентно да надгледају своју, како се чини, технолошки вешту децу и младе. Родитељи су такође под утицајем популарне забринутости у вези са „временом које се проводи пред екраном (енгл. *screen time*), „зависности од интернета“ и „опасности од незнаца“. Сходно томе, родитељи долазе у искушење да се више фокусирају на то да ограниче време употребе интернета своје деце и младих - на пример, ограничавањем времена на интернету или забраном употребе дигиталних уређаја у спаваћим собама, током оброка или прије спавања - него на омогућавање или усмеравање деце да време на интернету проводе на продуктивнији начин.

У већини земаља, родитељи се највише баве тиме како млађа деца користе интернет, помажући им у сналажењу у дигиталном простору, истовремено им намећући више ограничења него младима. Они имају тенденцију да мање интервенишу како им деца одрастају, иако би тинејџери сигурно и даље имали користи од конструктивних родитељских смерница о могућностима као и ризицима на интернету.

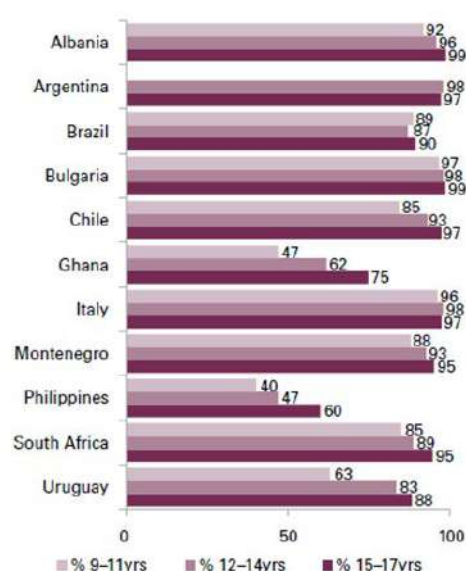
Слика 6. Деца (%) која користе интернет код куће најмање једном седмично, према полу и старости²³

Figure 4a. Children (%) who use the internet at home at least weekly, by gender

Question B6b: Use of internet at home at least weekly.
Base: All children who use the internet.

Figure 4b. Children (%) who use the internet at home at least weekly, by age

Question B6b: Use of internet at home at least weekly.
Base: All children who use the internet.

Извор: УНИЦЕФ

Један од разлога зашто родитељи оклевају да се баве тиме како њихова деца и млади користе интернет је тај што и сами нису стручни за то.

²³ Овај податак је преузет са: Global Kids Online (2019). Global Kids Online: Компаративни извјештај, UNICEF, Office of Research – Innocenti.

4. Деца са рањивошћу

Деца и млади могу да буду подложни утицајима из низа разлога. Истраживање проведено 2019. године²⁴ показало је „да се дигиталним животима деце подложне утицајима ретко придаје иста изнијансирана и деликатна пажња каква се придаје недаћама из 'стварног живота'. Поред тога, извештај говори да у најбољем случају они [деца и млади] добијају исте уопштене савете о безбедности на интернету као и сва друга деца и млади, а уствари је потребна специјалистичка интервенција “.

Иако су овде истакнута три примера специфичних рањивости (деца мигранти, деца с поремећајем из аутистичног спектра и деца с инвалидитетом), постоје и многе друге.

Деца мигранти

Деца и млади из мигрантских породица често долазе у неку земљу (или тамо већ живе) са одређеним скупом социокултурних искустава и очекивања. Иако се обично сматра да је технологија посредник за повезивање и учествовање, онлајн ризици и могућности могу у различитим контекстима бити много другачији. Поред тога, емпиријски налази и истраживања²⁵ уопштено приказују виталну функцију дигиталних медија:

- То је важно за оријентацију (приликом путовања у иностранство).
- То је централна функција упознавања са друштвом и усвајања културе земље у коју се одлази.
- Друштвени медији могу играти кључну улогу у одржавању контакта с породицом и вршњацима и у приступу општим информацијама.

Уз бројне позитивне аспекте, дигитални медији такође могу донети изазове мигрантима, укључујући:

- Инфраструктуру - важно је размишљати о безбедним просторима на интернету да би мигрантска деца и млади могли да имају користи од приватности и безбедности.
- Средства - мигранти троше већину новца на припејд телефонске картице.
- Интеграција - поред приступа технологији, мигрантска деца и млади морају добити и добро дигитално образовање.

Деца са поремећајем из спектра аутизма (АСД)

Спектар аутизма сажима два основна домена у процесу дијагностике понашања ДСМ-526²⁶.

- Ограничено и понављајуће понашање (потреба за једноликошћу).
- Потешкоће са друштвеним и комуникативним понашањем.
- Честа истовремена појава с интелектуалним тешкоћама, језичким проблемима и слично.

²⁴ Adrienne Katz (2018), Рањива деца у дигиталном свијету, <https://pwxp5srs168nsac2n3fnjyaa-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2019/02/Vulnerable-Children-in-a-Digital-World-FINAL.pdf>.

²⁵ Better Internet for Kids (2017), Report on the proceedings of the Safer Internet Forum 2017, <https://www.betterinternetforkids.eu/documents/167024/1738388/Report+on+the+proceedings+of+the+Safer+Internet+Forum+2017/fa4db409-4fae-45b1-96ec-35943b7d975d>

²⁶ Cardwell C. Nuckols (2013), *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, https://dhss.delaware.gov/dsamh/files/si2013_dsm5foraddictionsmhandcriminaljustice.pdf.

Технологија и интернет нуде бескрајне могућности деци и младима приликом учења, комуникације и играња. Међутим, уз ове корисне стране постоје и многи ризици на које су деца и млади са АСД-ом можда осетљивији, попут:

- Интернет деци и младима с аутизмом може пружити могућности за дружење и посебна интересовања која можда не могу имати без интернета.
- Друштвени изазови, попут потешкоћа са разумевањем туђих намера, могу ову групу учинити рањивом на „пријатеље“ лоших намера.
- Онлајн изазови су често повезани са основним карактеристикама аутизма: конкретне, специфичне смернице могле би да побољшају интернетска искуства појединаца, али основни изазови остају.

Деца са инвалидитетом

Према неким од првих саветодавних истраживања о искуствима деце са инвалидитетом у дигиталном окружењу, ова деца сматрају да је њихов дигитални и интернетски живот углавном веома сличан животу деце без инвалидитета. Међутим, постојао је низ јасних и важних разлика²⁷. Док их разматрамо, важно је имати на уму да се изазови и баријере са којима се суочавају деца са сметњама у развоју значајно разликују, у зависности од врсте и природе оштећења. Ове посебне потребе се морају узимати у обзир појединачно.²⁸

Деца и млади са инвалидношћу се на интернету суочавају са ризицима на сличан начин као деца и млади без инвалидности, али могу да се суоче и са специфичним ризицима који су повезани са њиховим инвалидитетом. Вероватноћа да су ова деца доживела сајбер малтретирање је за 12% већа него код деце и младих без инвалидности. Одређена деца и млади са инвалидношћу могу бити мање вешти у контроли својих међуљудских односа на мрежи или у разликовању истинитих и лажних информација. Неки од њих су подложни манипулацији путем трошења новца, размене непримерених информација итд. Деца и млади са инвалидношћу често се суочавају с искљученошћу, стигматизацијом и препрекама (физичким, економским, друштвеним и оним по питању ставова) у учешћу у својим заједницама. Ова искуства могу имати негативан утицај на дете са инвалидношћу које тражи друштвене интеракције и пријатељства на интернету, што би иначе могло да буде позитивно, да помогне у изградњи самопоштовања и створи мреже подршке. Међутим, то их може изложити већем ризику у смислу педофилског зближавања, онлајн подстицања, односно сексуалног узнемиравања. Истраживања показују да су деца и млади који имају потешкоће ван мреже и они са психосоцијалним потешкоћама под повећаним ризиком од таквих инцидената.²⁹

Извршиоци педофилског зближавања, онлајн подстицања, односно сексуалног узнемиравања деце и младих са инвалидношћу могу бити не само преступници који циљају децу и младе већ и они који циљају децу и младе са инвалидитетом. Такви починиоци могу бити „приврженици“ - лица без инвалидности која осећају сексуалну привлачност према лицима са инвалидношћу (најчешће лица са ампутацијама и лица која користе помагала у кретању), од којих се неки чак и претварају да су и сами онеспособљени.³⁰ Активности таквих људи могу обухватати преузимање фотографија и видео-записа деце и младих са инвалидношћу (који су по природи безазлени),

²⁷ Lundy и сар. (2019), *ДВА КЛИКА НАПРИЈЕД, ЈЕДАН НАЗАД: Извештај о дјеци са инвалидношћу у дигиталном окружењу*, <https://rm.coe.int/two-clicks-forward-and-one-click-back-report-on-children-with-disabili/168098bd0f>.

²⁸ *ibid.*

²⁹ Andrew Schrock и сар. (2008), *Подстицање, малтретирање и проблематични садржај*, https://cyber.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF-LitReviewDraft_0.pdf.

³⁰ Richard L Bruno (1997), *Приврженици, варалице и имитатори: Два случаја умишљеног поремећаја, сексуални и инвалидни* <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1024769330761.pdf>.

или дељења истих путем наменских форума или налога на друштвеним медијима. Алати за извештавање на форумима и друштвеним мрежама често немају одговарајући пут за решавање таквих активности.

Нека деца и млади са инвалидитетом могу се суочити с потешкоћама у коришћењу или чак искључењем из онлајн окружења због неприступачног дизајна (нпр. апликације које не допуштају повећање величине текста), ускраћивања траженог прилагођавања (нпр. софтвера за читање екрана или прилагодљивих контрола компјутера), или потребе за одговарајућом подршком (нпр. подучавање како се користи опрема, један на један подршка за навигацију у социјалним интеракцијама).³¹

Неки родитељи деце и младих с инвалидитетом могу бити презаштитнички настројени због недостатка знања о томе како најбоље усмеравати коришћење интернета од стране детета или га заштитити од злостављања или узнемиравања.³² Неки родитељи деце и младих са инвалидитетом могу делити информације или медије (фотографије, видео-записи) свог детета у потрази за подршком или саветом, излажући своје дете ризику због кршења приватности и сада и у будућности. То такође носи ризик да такви родитељи буду на мети неупућених или несавесних људи који нуде третмане, терапије или 'лекове' за инвалидност њиховог детета.³³

³¹ УНО (2008), *Конвенција о правима лица са инвалидношћу и опциони протокол*, <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>. За смернице о овим правима, види члан 9. о Доступности и члан 21. о Слободи изражавања и мишљења и приступу информацијама

³² Lundy и сар. (2019), *ДВА КЛИКА НАПРИЈЕД, ЈЕДАН НАЗАД: Извештај о деци са инвалидношћу у дигиталном окружењу*, <https://rm.coe.int/two-clicks-forward-and-one-click-back-report-on-children-with-disabili/168098bd0f>.

³³ Sonia Livingstone et al. (2019), *UNICEF Innocenti Research Brief: Постоји ли пут за учешће деце на интернету?* https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/IRB_2019-02%2013-2-19.pdf.

5. Нови и надолazeћи ризици и изазови

Интернет ствари

Интернет је промијенио начин на који људи живе. Интернет омогућава приступ целокупном скупу људског знања, било кад и било где. Некима је живот много лакши и „комфорнији“ него икада пре. Међутим, овај помак је уништио и неке од традиционалних стилова живота, било у пословном или у личном животу. На пример, неки бивши пословни модели у потпуности су промењени или негирани, а на личном нивоу изгледа да је интеракција лицем у лице умањена порастом интернета.

Важно је размотрити отворени интернет и интернет ствари: отворени интернет је само виртуелни; не постоји у свакодневној стварности и интеракција са њим је ствар избора. Ово не важи за интернет ствари, где су физички предмети прожети животом повезивања намењеног побољшању наших живота – тостер са твитовима је само један такав пример!

Могућности интернета ствари су безбројне. Интернет ствари је већ доступан у преносним уређајима, светлима у кући, фотоапаратима, аутомобилима, тоалетима, амбалажи, бројилима енергије, медицинским сензорима ... листа је бескрајна. Интернет ствари има потенцијал мењања ствари набоље. Заиста, на неки начин он је уграђен у „четврту индустријску револуцију“.

Када се ови предмети користе у близини деце (тј. у њиховим домовима), деца би могла да буду изложена ризицима попут оних повезаних са употребом смарт преносне опреме или одеће, која би потенцијално могла да дели њихову локацију.

Постоје огромне тржишне прилике. Међутим, постоје и неки евентуални проблеми:

Технички проблеми/проблеми са приватношћу

- Безбедност уређаја - правилна заштита може да буде релативно скупа; подложен вирусима/злонамерном софтверу (malware).
- Безбедност комуникација - енкрипција је слабија јер је енергија ограничавајући фактор. Подложен манипулацији трећих страна/крађи идентитета итд.
- Безбедност комуникација - енкрипција је слабија јер је енергија ограничавајући фактор.
- Безбедност података у облаку (cloud) - у стварности уопште не знате ко користи ваше податке.

Друштвени проблеми

- Искључивање људи
- Могућност злоупотребе података
- Могућност да технологија олакша ситуације насиља у породици³⁴

Економски проблеми

- Губитак посла

Еколошки проблеми

- Загађење у свим фазама (50 милијарди уређаја у наредних пет година)

³⁴ Julie Inman Grant, 2019, Када смарт технологија није довољно безбедна: повећање насиља у породици због уређаја повезаних на интернет, <https://www.esafety.gov.au/about-us/blog/when-smart-not-necessarily-safe-rise-connected-devices-extending-domestic-violence>.

Играчке повезане на интернет и роботика

Са порастом технолошког напретка, догодиле су се темељите промене у животу људи чија намена није само примена на одрасле него, захваљујући појави „Интернета играчака“, и на децу и младе. Како се све више аспеката нашег живота претвара у компјутеризоване податке, потребно је размотрити како заштитити децу и младе и пружити им могућности за одрастање у безбедном и заштићеном дигиталном свету.

Мишљења о роботизици су се променила и много се расправљало о „роботизацији“ детињства.³⁵ Када се на њих почело гледати као на досадне, прљаве и опасне, намењене индустрији и као на претњу радној снази у фабрикама, роботи су еволуирали у алатку која се види као софистицирана, корисна и друштвена и као нешто са чим се може комуницирати у кућама и у слободно време. Мада већ одавно постоје играчке у облику робота, дошло је до огромних промена које су роботе учиниле софистициранијим. Такве играчке нису више само у облику класичног научнофантастичног робота, већ сада оживљавају кроз ход, разговор и као играчке које могу да размишљају.

У основи роботизације су се догодиле неке значајне технолошке промјене, које се могу сажети како следи:

- Експоненцијално повећање снаге компјутера
- Повезаност мобилних уређаја
- Датафикација и умрежене информације
- Минијатуризација сензора, микрофона и камера
- Роботско рачунарство у облаку (*cloud computing*)
- Напредак вештачке интелигенције и машинског учења

Сири је можда један од робота са којима деца и млади данас најчешће комуницирају; забаван колико то може бити разговор са дигиталним асистентом, он показује дубину зрелости вештачке интелигенције и алгоритама који је покрећу. Друштвени робот може се дефинисати као „вештачки, отеловљени уређај који може осетити своје (друштвено) окружење и циљано и аутономно комуницирати са тим окружењем следећи друштвена правила која су везана за његову улогу.“ Друштвени роботи могу да буду посебно привлачни деци и младима јер они брзо прихватају нове технологије и често су циљна група и као корисници нових технологија. Поред тога, поље интереса код деце и младих је вишеструко и разнолико, али такође и раштркано. Као резултат тога, деца и млади су вероватно подложнији ефектима интеракције са роботима.

Типични примери интеракције између деце и робота су:

- мобилност,
- интерактивност/реципроцитет,
- „натурализација“ (говор, гестови и вид уместо текста),
- прилагодљивост интеракције,
- персонализација,
- о(без)телотворење.

³⁵ Jochen Peter на форуму за безбеднији интернет, 2017: Бољи интернет за децу (2017), Извјештај о раду форума за безбеднији интернет 2017, <https://www.betterinternetforkids.eu/documents/167024/1738388/Report+on+the+proceedings+of+the+Safer+Internet+Forum+2017/fa4db409-4fae-45b1-96ec-35943b7d975d>

Процеси одражавају следеће:

- антропоморфизам (исказивање људских карактеристика или понашања),
- друштвена присутност,
- укљученост,
- уочена сличност.

Постоји низ потенцијалних последица по когнитивни развој деце и младих које произлазе из њихове интеракције са роботима, како позитивних тако и негативних. Позитивни исходи укључују побољшано учење, које је персонализовано за дете, континуирано се ажурира и олакшава самоучење. Мање позитивни исходи произлазе из „образовних балона“ који су слични „балончићима за филтрирање“ на интернету, где је садржај ограничен. У таквим случајевима постоји ризик од фрагментације дететовог знања и пружања обиља чињеница, док се стил подучавања заснива искључиво на алгоритамском учењу. На пример, када дете постави питање Алекси (слично као што би могло поставити Google-у или Бингу), добија само један одговор, што му отежава могућност критичке процене садржаја који му се представља.

Слични проблеми постоје и код развоја идентитета детета. Студије засноване на истраживањима³⁶ показале су да роботи могу играти важну улогу у животу деце и младих помажући им да прошире и побољшају потрагу за идентитетом током њихове адолесценције. Међутим, роботи покрећу питања приватности и постоји ризик да се могу користити као надзорни уређаји, на пример за снимање било кога у близини робота, тиме стварајући безбедносне проблеме како родитеља тако и деце и младих.

Што се тиче односних аспеката, односи с роботима не морају увек одражавати стварне односе у стварном животу. С једне стране, то би могло довести до тога да се деца и млади изолују од друштва, проналазећи утеху у алгоритму који их смирује и теши. Међутим, то би могло значити и да роботи могу бити поуздан саговорник за „расправу“ о стварима које је тешко споменути у разговору с родитељима и вршњацима. Наш однос с роботима увек ће бити однос слуге и господара, али роботи се све више могу "претварати да осећају", па би деца и млади могли да падну у замку да овај однос сматрају аутентичним и узајамним.

Као што је рекао Jochen Peter, „роботи могу понудити више од традиционалних играчака, али представљају и огромне ризике за најмлађе кориснике“.³⁷

³⁶ Van Straten, C. L., Peter, J., & Kühne, R. (2019). Стварање односа између детета и робота: Наративни преглед емпиријског истраживања. *International Journal of Social*

³⁷ Van Straten, C. L., Peter, J., & Kühne, P. (2019). Стварање односа између детета и робота: Наративни преглед емпиријског истраживања. *International Journal of Social*

Играње онлајн игрица

Индустрија компјутерских игрица је по броју купаца и висини прихода надмашила и филмску и музичку индустрију. Штавише, појавом мобилних игара којима се може приступити на малим мобилним уређајима, број људи који игра игрице је већи него икад пре. Истраживање State of Online Gaming 2019 наглашава да је 51,8 одсто гејмера мушког, а 48,2 одсто женског пола, и то на основу одговора 4.500 конзумента игрица из Француске, Немачке, Индије, Италије, Јапана, Сингапура, Републике Кореје, Велике Британије и Сједињених Америчких Држава, старијих од 18 година, а који играју видео-игре најмање једном седмично.³⁸ Од 2010. године, двадесет један одсто играча видео-игара у САД је старости испод 18 година.³⁹

Недавна истраживања у Француској, Немачкој, Шпанији и Великој Британији открила су да 54 посто свих који су старости између 6 и 64 године игра видео-игрице, а 77 одсто њих игра најмање сат времена седмично. Штавише, три четвртине особа старости од 6 до 15 година у Немачкој, Шпанији, Италији, Уједињеном Краљевству и Француској су играчи видео-игара, што чини преко 24 милиона на пет европских тржишта према GameTrack анкети за праћење. Игрице се играју на разним уређајима, али око 70% играча игра на конзолама или паметним уређајима.⁴⁰

У свету има око 25 милијарде играча видео-игрица. Игрица ПУБГ је прва по броју истовремених играча са три милиона играча за један сат.⁴¹

Једна од водећих платформи за гледање гејминг видео-садржаја у свету је Twitch која је у 2017. години чинила 54% прихода од платформе за гејминг видео-садржаје.

Куповина дела игрице је све важнији део играња игрица онлајн. Уз побољшану конекцију и брзину интернета, све више играча преузима своје игрице са интернета (download) уместо да купује физичку копију игрице. Од 2018. до 2019. године, у Јужној Африци су онлајн трансакције гејмера порасле за 13%.⁴²

Иако публика постаје разноврснија, у индустрији игара још увек доминирају мушки програмери и често задовољава претпостављену хетеросексуалну мушку публику. Нажалост, то често може довести до претерано сексуализованих женских ликова и изразитог недостатка не-мушких, не-белих ликова у игрицама.

Поред понуде мобилних игара, забележен је и огроман раст броја онлајн игара. Не могу се све игре играти онлајн, али све гејмерске конзоле сада могу да се повежу на интернет. Играње онлајн игара такође значи да корисници могу играти игре заједно са другима на интернету. Неке игре омогућавају корисницима да се играју искључиво с људима с којима су „пријатељи“, али друге вас могу груписати са другим играчима из целог света - понекад насумично, а понекад на основу нивоа вештина или преференција. Доступне су бројне врсте игара које се непрекидно мењају. Испод су наведене неке од популарних игара и жанрова:

³⁸ Limelight Networks (2019), *Истраживање тржишта: The State of Online Gaming*, http://img03.en25.com/Web/LLNW/%7B02ca9602-173c-43a4-9ee1-b8980c1ea459%7D_SOOG2019_MR_8.5x11.pdf.

³⁹ Statista.com (2019), *Просјечна старост играча видео-игара у САД у 2019. години* | Statista, <https://www.statista.com/statistics/189582/age-of-us-video-game-players-since-2010/>.

⁴⁰ Isfe.eu (2019), *GameTrack In-Game Spending in 2019*, <https://www.isfe.eu/wp-content/uploads/2019/12/GameTrack-In-Game-Spending-2019.pdf>.

⁴¹ WEPC (2018), *2018 Video Game Industry Statistics, Trends & Data - The Ultimate List*, <https://www.wepc.com/news/video-game-statistics/>.

⁴² Chris Cleverly (2019), *Mobile Gaming in Africa*, <https://medium.com/kamari-coin/mobile-gaming-in-africa-cc8bb6d7c49b>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Стрелац у првом лицу (*First Person Shooter*) - акционе игре фокусиране на борбу засновану на оружју или пројектилу из перспективе првог лица, нпр. Call of Duty, Overwatch, BioShock, Battlefield.

Акција-авантура – игре у којима играч пролази и истражује окружења која често укључују борбу и решавање загонетки, нпр. Grand Theft Auto (GTA), Super Mario, Uncharted, Legenda o Zeldi, God of War.

Спорт – игре које стимулишу стратегију и физику стварног професионалног спорта, нпр. ФИФА, Маден НФЛ, НБА.

Sandbox/Open World – игре које укључују минимално или никакво приповедање или ограничења, омогућавајући играчу слободно лутање и мењање виртуелног света по вољи, нпр. Minecraft, Terraria, Skyrim, Fallout.

Multiplayer Online Battle Arena (Moba) – онлајн игре које се играју као два конкурентска тима који покушавају да заузму или униште базу једни другима, нпр. Dota 2, Liga legendi, Heroes of the Storm, Paragon.

Постоји забринутост због зависности од онлајн игара које је Свјетска здравствена организација 2018. године дефинисала као поремећај у игрању игара.⁴³ То је дефинисано у 11. ревизији Међународне класификације болести као „образац понашања у играма („дигитално играње“ или „видео-играње“) које карактерише поремећена контрола играња, давање већег приоритета игрању игара над осталим активностима до те мере да играње има предност над осталим интересима и свакодневним активностима, те наставком или ескалацијом играња упркос појави негативних последица.“ Важно је напоменути да, да би се поремећај играња игрица могао дијагностификовати, обрасци понашања повезани са овим поремећајем морали би бити видљиви најмање 12 месеци.

Још једна кључна брига код игара је веза до онлајн коцкања. Неке игре охрабрују кориснике да опробају срећу на лут кутији, (Loot Box) на пример, када играч купи кутију користећи валуту игре (валута игре се купује стварним новцем) да би добили насумичну награду.⁴⁴

Недавна истраживања открила су да се глобално *loot box* тржиште процењује на 20 милијарди фунти.⁴⁵

Вештачка интелигенција и машинско учење

Вештачка интелигенција изазива велико интересовање медија. Примене вештачке интелигенције које се тестирају постају све опсежније. Вештачка интелигенција такође изазива забринутост због негативних предрасуда.

Важно је дефинисати вештачку интелигенцију и машинско учење, али не постоји универзална и свестрана дефиниција. Она зависи од сврхе, фокуса и специфичних задатака. Ова разноврсност дефиниција такође одражава разне дефиниције "људске интелигенције". Такође постоји разлика између специфичних и општих задатака: људи су добри у општим задацима, док је за конкретне задатке вештачка интелигенција заиста напредна.

Машинско учење најчешће се односи на методе у којима машине могу учити на основу података. Циљ му је да генерализује податке ради креирања модела. Машинско учење представља 80% тренутних апликација базираних на вештачкој интелигенцији.

⁴³ WHO (2018), *WHO | Поремећај играња*, <https://www.who.int/features/qa/gaming-disorder/en/>.

⁴⁴ Parentzone.org.uk (date?), *Шта су Loot Boxes?*, <https://parentzone.org.uk/article/what-are-loot-boxes>.

⁴⁵ RSPH (2019), *Skins in the Game A High-Stakes Relationship between Gambling and Young People's Health and Wellbeing?* <https://www.rsph.org.uk/uploads/assets/uploaded/a9986026-c6d7-4a76-b300ba35676d88f9.pdf>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Када је вештачка интелигенција у питању, треба размотрити низ питања:

- Лоше дефинисани проблеми - дефиниција проблема је кључ успеха.
- Расположивост података - врло често су подаци погрешни, неприкладни, „прљави“ или недовољни. Подаци који се користе за обуку и развој вештачке интелигенције и алгоритамских услуга вероватно ће се добити од одраслих корисника. То може значити да алгоритамски системи доношења одлука и препознавање образаца који користе вештачку интелигенцију могу бити усмерени на одрасле и зато резултирати услугама које деца погрешно разумеју / погрешно категоризују. На сличан начин, скупови података и модели који се користе за обликовање и информисање процеса доношења одлука код вештачке интелигенције можда неће тачно представљати или узети у обзир потребе неких људи због њихове етничке припадности, пола, инвалидитета итд. Стога, деца у овим недовољно заступљеним групама могу доживјети додатни, унакрсни недостатак који је вештачка интелигенција додатно сложила или искористила.
- Занемаривање разумејања - понекад ствари функционишу случајно или је модел добар, али за нешто друго осим за почетни проблем - на пример, било је прича у медијским извјештајима када је вештачка интелигенција погрешно идентификовала слике у претрагама.⁴⁶
- Цена грешака.

Вештачка интелигенција је невероватан напредак, али загонетка коју ствара слична је оној код самоходног аутомобила.⁴⁷

⁴⁶ James Vincent (2019), *Ако можете препознати шта је у овим сликама, паметнији сте од вештачке интелигенције* <https://www.theverge.com/2019/7/19/20700481/ai-machine-learning-vision-system-naturally-occurring-adversarial-examples>.

⁴⁷ Amy Maxmen (2018), *Дилеме око самоходних аутомобила откривају да морални избори нису универзални* <https://www.nature.com/articles/d41586-018-07135-0>.

6. Разумевање ризика и штета

Слика 7. показује класификацију онлајн ризика код деце. Признаје се да постоје и ризици везани за здравље и добробит (прекомјерна употреба, недостатак сна итд.).

Слика 7. Класификација онлајн ризика по децу⁴⁸

	САДРЖАЈ Дијете у улози примаоца порука масовне производње	КОНТАКТ Дијете у улози учесника интеракције коју је иницирала одрасла особа	ПОНАШАЊЕ Дијете у улози насилника/жртве
Агресивне	Насилан садржај или садржај са приказима крви	Узнемиравање, ухођење	Онлајн вршњачко насиље, непријатељско опхођење према вршњацима
Сексуалне	Порнографски садржај	Врбовање, сексуално искориштавање од стране непознате особе	Сексуално узнемиравање, „секстинг“
Вриједносне	Садржај који обилује расизмом и говором мржње	Убеђивање на идеолошкој основи	Потенцијално штетан садржај генерисан од стране корисника
Комерцијалне	Оглашавање и пласман производа	Прикупљање и злоупотреба личних података	Коцкање, повреда ауторских права

Извор: EU Kids Online (Livingstone, Haddon, Görzig, and Ólafsson (2011))

Студија случаја 1

Ово је пример дечака који је гледао видео који приказује како припадници ИСИЛ-а убијају пилота јорданске авио-компаније. Дечак је причу и оно што се догодило чуо у вестима које су емитоване на радију док је дечак са својом мајком ишао кући из школе. Постављао јој је питања, али она није била спремна да разговара о томе. Искључила је радио и ћутке су се одвезли кући. Дечак је био заиста забринут због онога што је чуо - пилот је жив спаљен - а кад се вратио кући, потражио је догађај на интернету да би сазнао више и покушао да разуме шта се догодило. Једна од ствари које му је понудио претраживач био је снимак који приказује шта се догодило - објавио га је канал који преноси вести. Дечак је рекао да зна да би требало да престане да га гледа чим снимак почне, али није могао и погледао је цели снимак. Снимак га је узнемирио; имао је ноћне море и био је врло потресен целим догађајем - међутим, никоме није рекао јер се уплашио њихове реакције и искрено је осећао да би га кривили.

¹ CBS News (2015), *Снимак ИСИЛ-а на којем се види спаљивање јорданског пилота*, <https://www.cbsnews>

⁴⁸ Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., i Ólafsson, K. (2011). *Ризици и безбедност на интернету: Перспектива европске деце*. Цјелокупни налази. ЛСЕ, Лондон: ЕУ Кидс Онлајн, <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>

Можда је одговор мајке разумљив и показује да ће се одрасли често борити с неким садржајем који може бити доступан на интернету. Без обзира на то колико изазовни и тешки могу бити ови разговори, важно их је водити. Родитељи морају бити вољни да саслушају своју децу и створе окружење у којем ће се моћи водити дискусија о свим проблемима који муче децу.

Садржај

- Изложеност илегалном, односно потенцијално штетном садржају, попут порнографије, коцкања, веб-страница за самоповређивање и другог садржаја неприкладног за децу и младе. У већини случајева оператери ових веб-страница не предузимају ефикасне мере да ограниче приступ деци и младима.
- Изложеност контакту са другим корисницима.
- Самоповређивање, деструктивно и насилничко понашање.
- Изложеност радикализацији и расизму и другим дискриминаторским говорима и сликама.
- Ослањање на или коришћење нетачних или непотпуних података са интернета или података из непознатог или непоузданог извора.
- Стварање, пријем и ширење илегалног и штетног садржаја.

Онлајн манипулација

Деца и млади људи су све присутнији у онлајн окружењу попут друштвених мрежа, где су изложени различитим садржајима, алгоритамски филтрираним, с намером да њима манипулишу на овај или онај начин. Примери укључују политичку манипулацију (промовисање одређених политичких ставова), лажне вести (ширење лажних информација у политичке, комерцијалне или друге сврхе), рекламирање (стварање ране везаности деце и младих за одређене марке или производе).

Ова алгоритамски прилагођена окружења могу у великој мери да утичу на здрав развој, размишљања, склоности, вредности и навике деце и младих, изолујући их у „филтер балончиће“ и спречавајући их у слободном истраживању и приступу широком спектру мишљења и садржаја.

Контакт

- Претварање да сте неко други, често друго дете, као део намерног покушаја наношења зла, узнемиравања или малтретирања неког другог.

Онлајн подстицање или педофилско зближавање

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искориштавања и сексуалног злостављања (Ланзароте конвенција) предвиђа да је педофилско зближавање (подстрекавање деце на сексуалну забаву) намерни предлог, путем информационих и комуникационих технологија, одраслог лица за сусрет са дететом које није достигло законску старосну границу за сексуалне активности, и то у сврху вршења дела сексуалног злостављања или израде материјала у смислу сексуалног злостављања деце.⁴⁹ Подстрекавање не мора неопходно завршити састанком уживо. Оно може остати онлајн, али свеједно озбиљно наштетити детету, на пример путем производње, поседовања и дистрибуције садржаја ове врсте.⁵⁰

⁴⁹ Савет Европе (1957), Члан 23 Споразума бр. 201: Конвенција о заштити деце од сексуалног искориштавања и сексуалне злоупотребе, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> .

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

У контексту сексуалног подстрекавања или педофилског зближавања, већи је фокус на процесу виктимизације, јер је истраживање у великој мери обухватило саму децу и младе.

Студија случаја 2

Ово је пример 13-годишње девојчице којој су на Инстаграму мушкарци слали непримерене слике. Човек је делио своје голе слике, а такође је замолио девојку да му пошаље своје голе слике. Девојчица га није послушала, блокирала је мушкарца, пријавила га Инстаграму и такође разговарала са неком од својих пријатељица да провери да ли им се можда исто догодило и – испоставило се да јесте. Иако је учинила све што је требало да учини, девојчица није рекла родитељима плашећи се њихове реакције. Била је уверена да ће јој рећи да више не може користити Инстаграм, а то није долазило у обзир. Објаснила је да су на Инстаграму сви њени пријатељи делили вести, оговарали, договарали се, разговарали о томе што се тог дана догодило у школи и тако даље. Девојчица је искрено веровала да ће јој родитељи (у жељи да је заштите) рећи да мора престати да користи платформу (Инстаграм). Проблем је у томе што девојчица није учинила ништа лоше – човек који је послао слике је био тај који се понашао непримерено. Разумљива је реакција родитеља да желе да заштите своју децу, али сигурно није у реду кажњавати ваше дете због нечега што је неко други учинио. Трбало би да претпоставимо да је већина ствари или све ствари које је ова девојчица радила на Инстаграму била апсолутно у реду. Важно је да родитељи размисле о својој реакцији када им деца испричају о проблему са којим су се сусрели на интернету. Они такође треба да саслушају своју децу и пруже им подршку.

Насиље и узнемиравање.

Малтретирање је малтретирање где год се и на било који начин деси. Онлајн малтретирање може бити посебно узнемирујуће и штетно јер се шири више и са већим степеном публицитета. Штавише, електронски циркулисани садржај може се поновно појавити у било којем тренутку, што жртви насиља отежава завршетак инцидента; може да садржи штетне визуелне слике или повредљиве речи; садржај је доступан 24 часа дневно. Малтретирање електронским путем може да се догоди било кад тако да може задирати у жртвину приватност чак и на иначе "безбедним" местима као што су код куће, личним подацима се може манипулисати, мењати визуелне слике и прослеђивати другима. Поред тога, малтретирање се може вршити и анонимно.⁵¹

⁵⁰ Комисија страна потписница Конвенције о заштити деце од сексуалног искоришћавања и злоупотребе (2015), *Мишљење о члану 23. Ланзароте конвенције и информативно обавештење истог*, <http://rm.coe.int/coermpubliccommonsearchservices/displaydctmcontent?documentid=090000168064de98>.⁵¹ Dr Tanya Byron (2008), *Извештај прегледа Бајрон: Безбеднија деца у дигиталном свијету*, <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120107041050/>, <https://www.education.gov.uk/publications/eorderingdownload/dcsf-00334-2008.pdf>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Деца и млади који су виктимизирани ван интернета вероватно ће бити виктимизирани и онлајн.⁵² Према недавним студијама, већа је вероватноћа да ће деца са инвалидитетом доживети злостављање било које врсте⁵³, а поготово да ће доживети сексуалну виктимизацију⁵⁴, чиме су изложени већем ризику на интернету. Виктимизација може да укључује малтретирање, узнемиравање, искључење и дискриминацију на основу стварне или замишљене инвалидности детета или на основу аспеката повезаних са инвалидношћу детета, попут начина на који се понаша или говори или опреме или услуга које користи. Неки од ризика могу да укључе следеће:

- Клевету и нарушавање угледа.
- Неовлаштено коришћење кредитних картица: кредитне картице родитеља или друге особе које се могу користити за плаћање чланарина и осталих накнада за робу и услуге.
- Противзаконите покушаје лажног представљања корисника интернета, пре свега ради стицања финансијске користи. У неким случајевима то може укључивати крађу идентитета, иако је то обично повезано са покушајима преваре одраслих.
- Нежељено оглашавање: неке компаније спамују децу путем веб-страница ради продаје производа. Ово поставља питање пристанка корисника и начина на који би пристанак требало добити. У овој области нема довољно закона и врло је тешко одредити када деца и млади могу разумети трансакције података. Чињеница је да је примена ових правила већ постала велики проблем, који приступ мобилним телефонима наглашава.
- Нежељени контакт, посебно са одраслим варалицама које се представљају као деца и млади.

Понашање

- Откривање личних података што доводи до ризика од физичке штете.
- Физичка повреда кроз стварне сусрете са познаницима на интернету, уз могућност физичког и сексуалног злостављања.
- "Секстинг" (Sexting) тј. дељење интимних слика, што може резултирати сексуалним узнемиравањем, изнуђивањем, педофилским зближавањем и злостављањем на основу слика.⁵⁵

Секстинг

Уобичајено понашање тинејџера је 'секстинг' (дељење сексуализованих слика или текстова путем мобилних телефона). Овакве слике и текст често деле партнери у вези или са потенцијалним партнерима, али понекад заврше дељењем са много широм публиком. Сматра се да је мало вероватно да млади тинејџери могу адекватно да разумеју импликације оваког понашања и потенцијалних ризика које оно носи.⁵⁶

Озбиљна забринутост због секстинга је да деца и млади можда стварају илегални материјал за сексуално злостављање деце, што би могло довести до озбиљних законских санкција. Неке од опасности су следеће:

- Циљање путем спамова и реклама од компанија које користе интернет странице за промоцију производа који су у вези са старосном доби или интересовањима.

⁵² Andrew Schrock i sar. (2008), *Онлајн опасности по младе: Подстрекавање, узнемиравање и проблематични садржај*, https://cyber.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/RAB_Lit_Review_121808_0.pdf

⁵³ УНИЦЕФ (2013), *Извештај о стању деце у свету: Деца са инвалидношћу*, https://www.unicef.org/publications/files/sowc2013_exec_summary_eng_lo_res_24_apr_2013.pdf.

⁵⁴ Mueller-Johnson, Eisner and Obsuth (2014), *Сексуална виктимизација младих са физичким хендикепом: Испитивање стопа преваленције и ризик и фактори заштите*, <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0886260514534529>

⁵⁵ Ланзароте комисија (2019), *Мишљење о сексуално сугестивним или експлицитним сликама односно видео-записима деце које праве, деле и шаљу се другој деци* <https://rm.coe.int/opinion-of-the-lanzarote-committee-on-child-sexually-suggestive-or-exp/168094e72c>

⁵⁶ UNICEF (2011), *Child Safety Online: Глобални изазови и стратегије*, http://www.unicef.it/allegati/child_safety_online_1.pdf.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

- Понашање које резултира здравственим ризицима као што је време проведено испред екрана: Компулзивна и прекомерна употреба интернета, односно мрежних игара на штету друштвених, односно активности на отвореном важних за здравље, изградњу повјерења, социјални развој и општу добробит.
- Кршење властитих или туђих права плагијатом и постављањем садржаја (посебно фотографија) без дозволе. Снимање и постављање неприкладних фотографија без одобрења показало се штетним за друге.
- Кршење туђих ауторских права, нпр. преузимањем музике, филмова или ТВ програма за које треба платити.
- Погрешно представљање старости: било дете које се претвара да је старије да би добило приступ неприкладним веб-локацијама или старија особа која се претвара да је дете.
- Коришћење родитељског налога е-поште без пристанка: родитељски пристанак потребан је за активирање неких онлајн налога, што родитељима може бити проблем да обришу након активирања. Деца и млади користе ову методу да заобиђу тражење дозволе.

Истраживање ЕУ Кидс Онлајн 2020 приказује како деца и млади користе нове медије за разлику од тога како се мисли да га користе.⁵⁷ Друга истраживања се баве тиме на који начин деца мисле да њихова права треба да буду заштићена у дигиталном окружењу⁵⁸, као и радом на искуствима деце са инвалидношћу.⁵⁹

Главни циљ онлајн безбедносне кампање је промена понашања, укључујући подстицање безбеднијег понашања деце и младих на интернету, подстицање ефикасног родитељства онлајн и подстицање других који комуницирају с децом и младима да их науче да буду безбедни на мрежи (чланови шире породице, наставници итд.).

Интернетску безбедност деце и младих не треба гледати изоловано, већ као ону која има заједничке карактеристике у низу иницијатива које се тичу деце и младих, њихове безбедности и интернета.

⁵⁷ Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Резултати анкете из 19 земаља*. ЕУ Кидс Онлајн, <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online>

⁵⁸ Савјет Европе (2017), То је наш свијет: Дечија виђења заштите њихових права у дигиталном свету, <https://rm.coe.int/it-s-our-world-children-s-views-on-how-to-protect-their-rights-in-the-/1680765dff>.

⁵⁹ Lundy и сар. (2019), ДВА КЛИКА НАПРЕД, ЈЕДАН НАЗАД: Извјештај о деци са инвалидношћу у дигиталном окружењу, <https://rm.coe.int/two-clicks-forward-and-one-click-back-report-on-children-with-disabili/168098bd0f>.

7. Улога коју могу играти родитељи и старатељи

Родитељи треба да подрже децу и младе да би могли имати безбедну корист од технологије. Требало би да имају уравнотежен приступ и препознају широк спектар предности које интернет може пружити. Родитељи су можда склони да се фокусирају на бројне позитивне стране у образовању/вештинама које се могу стећи на интернету, али важно је и да размотре и уваже друштвене користи које деца могу стећи – игра и истраживање личних интересовања могу деци да представљају кључни мотиватор за коришћење интернета. Њихово разумевање може помоћи родитељима да се боље укључе и подрже децу. Да би се обезбедило да деца и млади користе интернет странице на безбедан и одговоран начин, родитељи, неговатељи и старатељи треба да буду свесни следећег:

1. Упознати се са ризицима и могућностима које њихова деца и млади могу срести на интернету. Важно је бити у стању препознати потенцијалне претње са којима се њихова деца могу суочити, истовремено имајући у виду да ризици можда неће резултирати штетом.
2. Активно пратити шта деца раде на интернету, врсту садржаја коју гледају, деле или креирају, услуге, платформе и игре које користе и људе с којима се повезују. Родитељима је увек корисно испробати услуге које њихова деца користе.
3. Родитељи би требало да се упознају са добрим веб-локацијама и играма за учење и забаву које могу да користе са својом децом. Добра веб-страница или игра има посебну безбедносну страницу са јасним линковима, механизмима извештавања и смерницама за децу и младе и њихове родитеље, односно старатеље.
4. Водити редован, искрен и отворен дијалог са децом и младима који је примерен старости и који се с временом мења.
  - а. Побрините се да деца и млади разумеју опасности на које могу наићи и да се договоре о радњама које ће предузети, попут разговора са вама, ако на опасност наиђу.
  - б. Подстакните децу и младе да размишљају о томе како могу бити добар дигитални грађанин, водећи рачуна о томе шта они деле о себи и другима и помажући им да усвоје позитиван начин понашања на интернету.
  - ц. Подстакните критичко размишљање о ономе што виде онлајн, разговарајте о томе да нису сви оно за шта се представљају или да оно што виде можда није истина. Разговарајте о манипулацији сликом о себи и лажним вестима које желе да искористе људе.
  - д. Разговарајте о притиску вршњака и страху од пропуштања и о контроли онлајн пријатељстава.
  - е. Разговарајте о привлачности 3Д технологије која ствара зависност, а посебно о бесплатним услугама, где су време које проводе на интернету и подаци које деле валута или пословни модел.
5. Побрините се да дете зна када и где може добити помоћ. То би могао бити њихов родитељ или неговатељ, учитељ или друга одрасла особа од поверења. Подстичите уверење да би, ако доживе нешто узнемирујуће на интернету, требало да поразговарају о томе са одраслом особом од поверења.
6. Договорите се о породичним правилима за употребу повезаних уређаја, подразумевајући да су родитељи или старатељи узори за понашање на интернету.
7. Побрините се да деца имају уравнотежену врсту активности онлајн тако да њихово време онлајн буде квалитетно проведено и да садржи комбинацију активности која укључује учење, стварање и повезивање на позитиван начин.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Користите уграђене алате за преглед образаца употребе у вези са количином времена које се троши на апликације и услуге.

8. Проверите да ли ви и ваша деца знате да користите алате. Велики је број алата који могу помоћи родитељима у 'управљању' онлајн технологијом у кући и ван ње.
  - а. Узмите у обзир све повезане уређаје, а не само оне типичне попут паметних телефона, таблета и рачунара. Укључите играће конзоле, личне асистенте, смарт телевизоре и све друге уређаје који се повезују на интернет.
  - б. Користите старосна упозорења да бисте лакше одлучили којем садржају, играма, апликацијама и услугама деца и млади имају приступ. Имајте на уму да се старосна упозорења могу разликовати у електронским трговинама апликација (App Store) и на стварним платформама. Размислите о употреби поставки за контролу апликација и игара које се могу преузети и користити.
  - ц. Користите мрежну филтрацију, која се често назива родитељским надзором, и безбедне претраживаче или контроле за филтрирање садржаја којем деца и млади могу да приступе на мрежи.
  - д. Као породица, схватите како и када пријавити било који садржај због којег су несретни или забринути или онај за који сматрају да крши услове и одредбе. Потребно је да знате како блокирати нежељене или непозване контакте.
  - е. Размислите врло добро о употреби апликација за надгледање и технологија које прате дечију употребу интернета. Ове апликације и технологија могу имати нежељене последице у смислу тога да дете више сакрива своје понашање на интернету, а такође може нанети штету у ситуацијама породичног насиља. Ако их ипак користите, објасните детету шта пратите и зашто то радите.
  - ф. Како деца и млади старе и сазревају, важно је да преиспитујете употребу контрола и ограничења да бисте били сигурни да одговарају старости детета; важно је неговати отпорност свог детета да би могло да напредује на интернету.
9. Научите своју децу да не деле приступне лозинке са пријатељима или браћом и сестрама. Размислите о томе када и где деле личне податке, на пример, профил који се може видети глобално можда ће штети користити слику профила на којој није он или она и свести на минимум количину личних података о својој старости, школи и локацији.
10. Немојте претпостављати да сви на интернету циљају ваше дете. Генерално гледано, дечије веб-странице могу да буду безбедне и могу да пруже дивно, креативно социјално и образовно искуство за ваше дете, али не заборавите да останете укључени и свесни.
11. Останите мирни и немојте пребрзо доносити закључке ако чујете или видите нешто што се тиче понашања вашег детета или понашања једног од његових пријатеља на интернету. Избегавајте претње уклањањем или одузимањем уређаја јер они неким младим људима могу бити спас у друштвеном смислу. Ако се ваше дете боји да ћете склонити уређаје, веројатно ће бити све мање вољно да поверава своје евентуалне проблеме или недоумице.
12. Опоравак и учење из искуства су витални елементи развоја дигиталне отпорности. Ако деца доживе ризик или неправедан третман на интернету, родитељи им могу помоћи да пронађу начине за опоравак тако да могу безбедно искористити позитивне аспекте када је то примерено и избећи искључење где је то могуће.

Где затражити помоћ?

Многе земље имају линије за помоћ на којима деца и млади могу да пријаве проблем. Оне су нашироко објављене, а различите земље имају различите приступе изношењу ове поруке. Важно је да деца и млади схвате да никада није касно пријавити проблем и да тиме могу да помогну другима.

Иако деца и млади признају да себи понекад допуштају ризично понашање, не показују велику забринутост због карактеристичних ризика ове врсте понашања и показују склоност ка покушају решавања проблема индивидуално или у оквиру вршњачких група. Ово сугерише да се обраћају родитељима или другим одраслима само у случајевима потенцијално 'драматичних' проблема. Ово је проблем посебно код старијих дечака за које је вероватније да ће користити само дугме „Пријави злоупотребу“⁶⁰ (какав је развио Virtual Global Task Force), уместо да додатно контактирају родитеље или друге одрасле особе. Међутим, то није случај са свом децом и младима. Можемо видети да деца и млади који су свесни ризика сами врше надзор својих активности, али често не деле мишљење о новим технологијама које имплицирају да би одрасли требало да буду главни за оцењивање и праћење понашања деце и младих.⁶¹ Потребно је бити опрезан у прављењу једноставних разлика између офлајн и онлајн света, јер то све више има везе са онлајн технологијама. За многу децу и младе ово значи пажљиво одабирање између могућности које технологија нуди (попут истраживања њиховог идентитета, успостављања блиских односа и повећане друштвености) и ризика (који се тичу приватности, неспоразума и насилних пракси) које пружа комуникација путем интернета.⁶²

Родитељи и едукатори треба да буду свесни да ако сумњају на сексуално злостављање на интернету, преступника треба блокирати, а комуникацију задржати као доказ. Родитељи никада не би требало да гледају сексуалне слике које је направило њихово дете или друга деца. Ове материјале треба предати полицији, а злостављање или искоришћавање деце на мрежи пријавити надлежном органу. Родитељи никада не би требало да се представљају као своје дете да би „доказали“ злостављање.

Додатне информације о томе како пријавити сексуалне слике деце можете пронаћи

овде: Internet Watch Foundation – <https://www.iwf.org.uk/>

NCMEC – <https://report.cybertip.org/>

Europol – <https://www.europol.europa.eu/report-a-crime/law-enforcement-reporting-channels-child-sexual-coercion-and-extortion>

⁶⁰ Europol (2019), *2019 Virtual Global Taskforce Releases Environmental Scan*, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/2019-virtual-global-taskforce-releases-environmental-scan>.

⁶¹ Manida Naebklang (2019), *Report of the World Congress III against Sexual Exploitation of Children & Adolescents*, https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/ECPATWCIIIReport_FINAL.pdf.

⁶² Livingstone (2008), *Taking Risky Opportunities in Youthful Content Creation: Teenagers' Use of Social Networking Sites for Intimacy, Privacy and Self-Expression*, <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444808089415> (last visited 16 January 2020).

8. Смернице за родитеље и старатеље

Безбедносни савети се ослањају на анализу прикупљених података и доступна истраживања. Овај део извештаја је намењен пружању смерница родитељима, неговатељима и старатељима (и едукаторима на посебном попису) који ће им помоћи да науче децу и младе како имати безбедно, позитивно и вредно искуство док су на интернету.

Родитељи, неговатељи и старатељи морају узети у обзир тачну природу локација и дететово разумевање опасности и вероватноће да родитељ може смањити ризике, пре него што одлуче које је окружење погодно за њихово дете.

Интернет има велик потенцијал као средство за оснаживање деце и младих да помажу и пронађу ствари за себе. Кључни циљ је подучавање позитивних и одговорних облика понашања на интернету. У Табели 1. су раздвојена питања о кључним подручјима која родитељи и старатељи треба да размотре.

Табела 1. Кључне области разматрања за родитеље, неговатеље и старатеље

Родитељи, старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
Безбедност ваше технологије	1. Разговарајте са својом децом. Покушајте да се бавите неком онлајн активношћу са њима.	<p>Занимајте се за оно што раде на мрежи, разговарајте с њима. Важно је да деца и млади не осећају да им родитељи не верују. Филтрирање, надгледање и ограничавање приступа је важно, али то мора ићи упоредо са дијалогом и расправом.</p> <p>Када деца и млади проводе време с другима ван куће, они имају приступ другим (могуће неограниченим) уређајима, дакле, потреби за добром комуникацијом - хоће ли вам рећи ако нешто пође по злу?</p> <p>Важно је не претеривати ако вам деца и млади говоре о нечему што се догодило на интернету. Важно је да вам кажу шта се догодило, а исправна реакција чини да они осећају да вам могу веровати.</p> <p>Деци и младима може бити корисно да разумеју шта је интернет, тако да имају бољу свест о интернетском „простору“, у којем постоје њихове омиљене платформе попут Инстаграма, Snapchat-a или YouTube-a. Интернет се често може чинити апстрактним местом за децу и младе и без његовог разумевања, теже могу дефинисати ризике и препознати их, односно визуелизовати. Могућа аналогија могла би бити она о великом граду који има пуно лепих места и драгих људи, али и подручја која не бисте посетили јер би могла бити ризична.</p> <p>Родитељи би требало да се занимају за оно што њихова деца раде на интернету и да буду спремни да са њима поделе дигитална искуства као начин за подстицање поверења и отварање дијалога.</p>

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Родитељи, старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
	2. Идентификујте технологију, уређаје и услуге у својој породици, односно домаћинству.	Почните од уређаја, идентификујте све уређаје у свом дому који су повезани, укључујући мобилне телефоне, лаптопе, таблете, као и паметне телевизоре, играће конзоле, фитнес уређаје за праћење које користи цела породица. Идентификујте онлајн услуге и апликације које користи цела породица на свим овим уређајима.
	3. Инсталирајте firewall и антивирусни софтвер на све уређаје. Размислите могу ли програми филтрирања и блокирања или праћења помоћи подршци и да ли су прикладни за вашу породицу. Будите сигурни да ваши уређаји	имају инсталисану заштиту од вируса и злонамјерног софтвера и да је иста ажурирана. Научите своју децу основама интернетске безбедности. Нпр. да ли је ли ваш оперативни систем ажуриран, користите ли најновију верзију апликације? Да ли су инсталисане најновије безбедносне закрпе? Производи за филтрирање и праћење су корисни, али питања поверења и приватности такође треба узети у обзир. Родитељи би, да би заштитили породицу, требало да разговарају са својом децом о томе зашто користе такве производе.
Правила	4. Договорите се породично око очекивања од коришћења интернета и личних уређаја, посвећујући посебну пажњу питањима приватности, старосно непримерним веб-локацијама, апликацијама и играма, малтретирању, преварама и опасности од незнаца. Такође створите услове да у кући постоји култура подршке тако да се деца и млади осећају способним потражити подршку од родитеља, односно старатеља.	Чим деца и млади почну користити технологију, разговарајте и сачините листу договорених правила. Ова правила треба да укључују време када деца и млади могу користити интернет и како треба да га користе, као и очекивања од времена коришћења уређаја. Дигитални узор - важно је да родитељи дају прави пример својој деци. Вероватније је да ће усвојити исправна понашања ако их уобличе родитељи, односно старатељи. Ово би се могло проширити на снимање и дељење фотографија - сагласност треба потражити пре објављивања било каквих слика на мрежи. Разматрање родитељске употребе интернета и друштвених медија у односу на своје дете, попут дељења личних прича или фотографија о детету. Размотрите приватност детета и сада и за будућност. Деца и млади морају бити у могућности да дођу и разговарају о свим притисцима и изазовима на интернету (и ван њега) са којима се суочавају. Један од начина омогућавања расправе је коришћење прилика у којима се приче о интернету, односно понашању на интернету појављују у медијима. Ово ће деперсонализовати проблем, али ће омогућити деци и младима да изразе мишљење.

Родитељи, старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
Едукација коју пружају родитељи и старатељи	5. Будите свесни онлајн и мобилних услуга које користе ваша деца (тј. друштвени медији, веб-странице, апликације, игре итд.) и потрудите се да добро разумете како деца проводе своје време на интернету.	<p>Будите донекле упућени у то како обезбедити да деца и млади користе апликације и платформе што безбедније, укључујући приватне рачуне, да буду свесни старосних ограничења итд.</p> <p>Искористите алате који долазе уз мобилне уређаје попут Family Link-а или других алата за родитељску контролу. Проверите да ли се продају неки производи или је укључена опција куповине у апликацији.</p> <p>Покушајте имати помало разумевања за мотивацију деце и младих када су на интернету. Зашто користе одређене веб-странице и услуге? Шта различите веб-странице и услуге значе у смислу група пријатеља, осећаја идентитета и припадности? Ово разумијевање ће вам омогућити и да боље разумете друштвене и емоционалне изазове са којима се деца и млади могу суочити (што понекад може резултирати ризичним понашањем) и пружите им увид у то како изградити отпорност.</p>
Преглед садржаја интернетских страница	6. Узмите у обзир старост код дигиталног пристанка	<p>Неке земље имају законе који одређују минималну старост за коју компанија или веб-страница могу тражити од младе особе да пружи личне податке о себи без претходног добијања проверљиве сагласности родитеља. Ова старосна доб „дигиталног пристанка“ је обично између 13 и 16 година. У неким земљама се сматра добром праксом тражити пристанак родитеља пре него што се од млађих особа затраже њихови лични подаци, док је у другима то законски уређено (види члан 8. Опште уредбе за државе чланице ЕУ). Многе веб-странице за млађу децу обично траже пристанак родитеља пре него што дозволе новом члану да се придружи. Проверите да ли свака услуга има ограничење минималне старосне доби.</p>

Родитељи, старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
7.	Контролишите употребу кредитних картица и других механизма плаћања.	Многи уређаји, апликације и услуге могу се користити за куповину и пажљиво управљање приступом родитељским рачунима са сачуваним механизмима плаћања и кредитним картицама. Важно је обезбедити безбедност својих кредитних и дебитних картица и не откривајте своје пин кодове да бисте спречили неовлашћени приступ.
8.	Извештавање	Научите како пријавити проблеме на платформама које ваша деца користе и како брисати или мењати профиле - како деца постају старија, побрините се да знају како се то ради. Такође имајте на уму локалне линије за помоћ за пријављивање.
9.	Оглашавање, погрешно информисање и дезинформисање	Имајте на уму да оглашавање може бити неприкладно или обмањујуће. Разговарајте са својом децом о томе како могу да пријаве огласе и преузму већу контролу над оним што виде на мрежи. Важно је препознати да оно што деца и млади виде на мрежи може да утиче на њихове ставове. Ангажујте се да им заједно помогнете да развију онлајн писменост.

Родитељи и старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
Едукација деце	10. Изградите културу подршке	<p>Деца и млади морају да схвате да је онлајн свет одраз офлајн света - са добрим и лошим искуствима. Важно је да деца и млади осећају самопоуздање тако да могу тражити помоћ и подршку ако нешто пође по злу да би могли пружити подршку другима на интернету.</p> <p>Зависно од старости ваше деце, могло би бити корисно да се разуме садржај који су објавили као и сви онлајн профили.</p> <p>Деца и млади морају бити способни да препознају онлајн ризике - неки су очигледни, а други мање - попут присиле, уцене или срамоте.</p> <p>Све ове механизме користе прекршиоци и криминалци.</p> <p>Деца и млади такође морају схватити да уз приступ интернету долази и одговорност. Они морају знати да се закони примјењују и на интернету и ван њега и да би се требали понашати на исправан начин.</p>
	11. Док деца и млади уче више о интернетском свету, можда ће пожелети да се сретну са људима које не познају у стварном животу, али са којима су успоставили везу на мрежи. Важно је предузети исправне кораке да бисте их едуковали о опасностима сусрета са непознатом особом са којом разговарају путем интернета.	<p>Деца и млади могу бити у стварној опасности ако се уживо сретну са непознатим људима са којима су комуницирали само путем интернета. Људи можда нису онакви каквим се представљају онлајн. Међутим, ако се присно интернетско пријатељство ипак развије и ваше дете жели да уговори састанак, уместо да ризикује да оде само или без пратње, јасно му ставите до знања да бисте радије ишли са њим или обезбедите одлазак друге одрасле особе од поверења. Јасно је да ће то зависити од старости детета.</p> <p>Такође је важно бити свестан да је порастао број бесконтактних преступа које чине криминалци и преступници који не желе упознати дете него од њега добити сексуално експлицитне садржаје.</p>
	12. Важност личних података.	<p>Помозите својој деци да разумеју и контролишу употребу својих личних података. Објасните да деца и млади треба да објављују само оне информације за које је и вама и њима у реду да их други виде. Не би требало да деле податке путем којих могу бити идентификовани.</p> <p>Подсетите децу и младе да имају интернетску репутацију коју треба контролисати. Када се садржај подели, то може бити тешко променити, односно прилагодити.</p>

Родитељи и старатељи		
	Кључне области разматрања	Опис
Едукација деце	13. Будите сигурни да деца и млади разумеју шта значи објављивање фотографија на интернету, укључујући фотографије себе и својих пријатеља.	<p>Објасните својој деци да фотографије могу открити много личних података. Деца и млади би требало да разумеју ризике коришћења камера и учитавања садржаја. Најбоље је да се слике других не учитавају без њиховог пристанка. То би требало укључивати родитеље који снимају и постављају слике своје деце.</p> <p>Једнако је важно да деца и млади разумеју да понекад други из њихове мреже пријатеља и породице могу објавити информације, те би требало да разговарају са својим пријатељима и породицом и да им објасне појам претераног дељења.</p> <p>Охрабрите своју децу да не објављују фотографије себе или својих пријатеља са јасно препознатљивим информацијама као што су улични знакови, регистарске таблице на аутомобилима или назив њихове школе на дуксерицама.</p>

9. Улога едукатора

Врло је важно да старатељи не претпостављају шта деца и млади могу или не морају знати о безбедносним проблемима на мрежи, на пример, важна улога старатеља је да подучавају децу и младе о важности лозинки, како их чувати и како створити јаку лозинку: многи тинејџери међусобно деле лозинке, а то се често доживљава као знак истинског пријатељства.

Доста је расправа о приватности деце и младих на интернету, а преглед доказа који је провела Лондонска школа економије показао је да деца и млади цене своју приватност и баве се заштитним стратегијама, али такође цене способност да буду у могућности да се ангажују на интернету. Слично томе, преглед је открио да је родитељско посредовање важно за оснаживање деце и младих јер им је омогућило да искусе одређени ризик док уче како се заштитити. У прегледу се такође наводи да је „потребно размотрити ресурсе медијске писмености и обуке родитеља, васпитача и стручњака за рад са децом јер докази сугеришу да постоје знатне празнине у знању одраслих о ризицима и заштитним стратегијама у вези са подацима и приватношћу деце и младих на интернету.“⁶³

Школе имају прилику да трансформишу образовање и помогну ученицима да испуне свој потенцијал и повисе стандарде помоћу ИК технологија. Међутим, такође је важно да деца и млади науче како да буду безбедни када користе ове нове технологије, посебно више колаборативних технологија као што су платформе и услуге друштвених мрежа, које су суштински аспект продуктивног и креативног социјалног учења. Деца и млади људи сада лако могу да створе властити садржај и да га широко деле путем платформи друштвених медија, од којих већина такође омогућава *streaming* уживо.

Едукатори могу помоћи деци и младима да паметно и безбедно користе технологију на следеће начине:

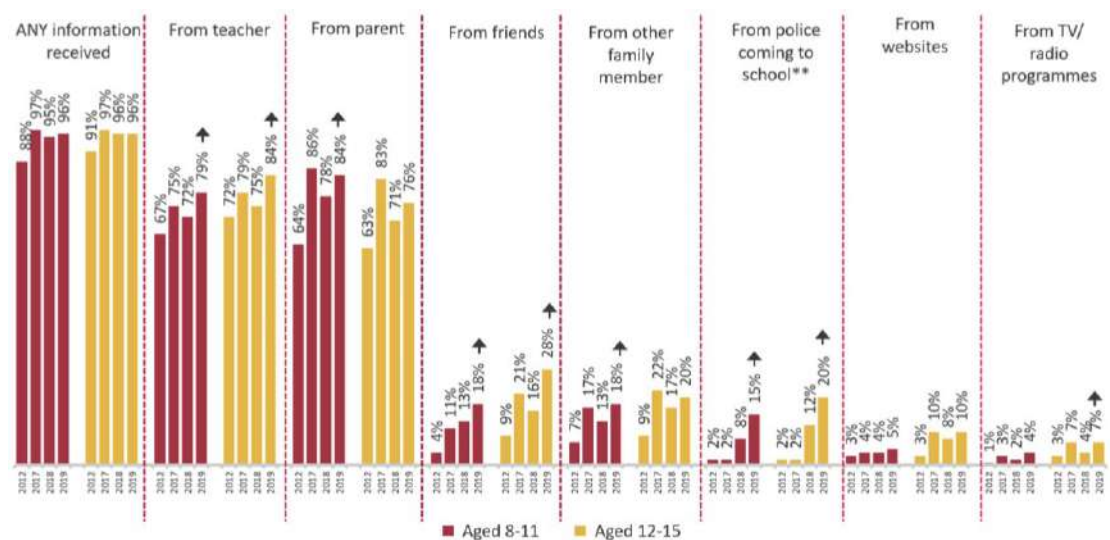
- Обезбеђујући да школа има скуп ефикасних политика и пракси и да се њихова ефикасност редовно преиспитује и оцењује.
- Доприносећи развоју дигиталних вештина и дигиталне писмености путем укључивања образовања о одговорном коришћењу технологија у своје наставне планове и програме. Важно је укључити концепте социјалног и емоционалног учења у онлајн образовање о безбедности, јер ће ови концепти помоћи да ученици разумеју и управљају емоцијама да би имали здраве и цењене односе, како на интернету, тако и у реалном животу.
- Обезбеђујући да сви буду упознати са политиком прихватљиве употребе (АУП) и њеном примјеном. Важно је имати АУП који је прилагођен старосној доби.
- Проверавањем да ли се школска политика против насиља односи и на злостављање путем интернета и путем мобилних телефона или других уређаја и да ли постоје ефикасне санкције због кршења те политике.
- Именовањем координатора за онлајн безбедност.
- Тиме да школска мрежа буде сигурна и безбедна.
- Коришћењем акредитованог оператера интернет услуга.
- Коришћењем производа за филтрирање, односно праћење.
- Едукацијом о онлајн безбедности за сву децу и младе и прецизирањем где, како и када ће едукација бити изведена.
- Обезбеђењем услова да особље (укључујући помоћно особље) буде адекватно обучено и да се обука особља редовно ажурира.

⁶³ Sonia Livingstone, Mariya Stoilova, and Rishita Nandagiri (2018), Дечији подаци и приватност на интернету: Одрастање у дигиталном добу, [http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/projects/ childrens-privacy-online/Evidence-review-final.pdf](http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/projects/childrens-privacy-online/Evidence-review-final.pdf).

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

- Имати јединствени контакт у школи и бити у могућности да се инциденти са онлајн безбедношћу прикупљају и бележе, што ће школи пружити бољу слику о свим проблемима или трендовима које треба решити.
- Обезбеђењем тога да менаџерски тим и управници школа имају одговарајућу свест о безбедности на интернету у школи.
- Вршење редовних провера свих мера онлајн безбедности.
- Узимајући у обзир образовне и психолошке ефекте које интернет и мрежне технологије могу имати на децу и младе.
- Коришћење интернетске технологије код деце и младих драматично је порасло последњих година и прати га све већа забринутост због питања интернетске безбедности. Историјски гледано, понавља се морална паника због потенцијалне опасности комуникационих технологија, а то се посебно односи на младе жене. Међутим, тврдило се да када се такве опасности заправо истражују, чини се да врло често кривац није технологија као таква него повећање активности деце и младих који користе технологију и стрепње око губитка родитељске контроле. Сматра се да едукатори имају виталну улогу у промоцији и пружању безбедности на интернету. Чини се да родитељи широм света верују да би школе требало да имају централну улогу у образовању деце и младих за безбедну употребу технологије, али је из истраживања исто тако јасно да су главни извор информација о интернетским проблемима за децу и младе школа и родитељи.⁶⁴ Дељење смернице о компетенцијама које би требало да буду укључене у ову врсту образовања идентификоване су као део пројекта образовања Савета Европе под називом "Digital Citizenship" ("дигитално грађанство").⁶⁵

Слика 8. Деца која користе интернет од куће (2012.), или на другим местима (2017, 2018, 2019), а која су изјавила да им је пружена било каква информација о томе како да безбедно користе интернет, по старости⁶⁶

Извор:

⁶⁴ Ofcom (2020), Children and Parents: Media Use and Attitudes Report 2019, https://www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0024/190518/children-media-use-attitudes-2019-chart-pack.pdf

⁶⁵ Савет Европе (2018), Смернице за поштовање, заштиту и испуњавање права детета у дигиталном окружењу, препоруке ЦМ/Рец(2018)7 Комисије министара, изградња Европе за децу и са децом <https://rm.coe.int/guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-th/16808d881a>

⁶⁶ Ofcom (2020), Деца и родитељи: Извештај о коришћењу медија и ставовима 2019, https://www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0024/190518/children-media-use-attitudes-2019-chart-pack.pdf

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

- Рани приступи безбедности на интернету углавном су се фокусирали на технолошка решења, попут употребе софтвера за филтрирање, али посљедњих година бележи се све већа мобилност информативне технологије и, као резултат тога, традиционални десктоп компјутери нису више једина приступна тачка интернету. Све већи број мобилних телефона, таблета, личних дигиталних асистената и играћих конзола нуди широкопојасне везе, а деца и млади могу да приступе интернету док су у школи, код куће, у библиотеци, у интернет кафеу, локалу брзе хране, клубу младих или чак приликом путовања у школу јавним превозом. Школе нуде прилику за рад на интернету, заједно у затвореној мрежи или једноставно у окружењу друге деце и младих. Једноставне почетне мере укључују успостављање ефикасне безбедности на мрежи. Деца и млади могу имати личне уређаје који нису обухваћени мрежном заштитом и зато су образовање, дискусија и дијалог пресудни.
- Политике интернетске безбедности је потребно осмислити и проводити тако да укључују широк спектар интересних група и учесника. Ово обухвата:
  - директоре школа;
  - управнике;
  - виши менаџмент;
  - разредне наставнике;
  - помоћно особље;
  - родитеље или старатеље;
  - особље локалне власти;
  - тамо где је то могуће, пружаоце интернет услуга и оне који пружају интернет и широкопојасне услуге школама.

С обзиром на то да све ове групе имају увид у ствари које могу помоћи у постављању школских политика, важно је да се са свима њима консултује. Међутим, једноставно имати политике није довољно и сви који се баве децом и младима би требало да се баве активним праксама које помажу особљу да идентификује и постигне безбедно понашање. Укључивањем свих ових група од самог почетка, сви би требали осетити важност таквих политика као и своју личну одговорност за њихово остваривање.

Стварање безбедног ИКТ окружења за учење има неколико важних елемената који укључују следеће:

- инфраструктуру свести о целој локацији;
- одговорности, политике и процедуре;
- ефикасан спектар технолошких алата;
- свеобухватну едукацију о е-безбедности;
- програм за све у установи;
- процес прегледа за стално праћење ефикасности ИКТ окружења за учење.

Све би то требало да буде уграђено у постојеће политике заштите деце у школи, уместо да се на њих гледа као на нешто што управља искључиво ИЦТ тим. Нема смисла размишљати о малтретирању путем интернета или путем мобилног телефона као о нечему што се разликује од насиља у офлајн свијету. Међутим, то не значи да технологија не може бити важан део решења путем успостављања:

- превенције и заштите од вируса;
- система за праћење ко шта преузима, када је шта преузето и који је рачунар коришћен;
- филтрирања и контроле садржаја ради умањивања непримерених садржаја путем школске мреже.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Проблеми који се јављају у вези са новим технологијама не односе се на сву децу и младе, а када се проблеми појаве, зависе од старости деце и младих који користе ове технологије. Крајем 2008. године, Техничка радна група за интернетску безбедност у Сједињеним Америчким Државама израдила је извјештај о повећању безбедности деце и интернетским технологијама, који је пружио користан преглед литературе о оригиналном, објављеном истраживању које се односи на сексуално наговарање, онлајн узнемиравање и малтретирање и изложеност проблематичном садржају.⁶⁷ У овом извештају је забележено да „постоји одређена забринутост да *mainstream* медији појачавају ове страхове, чинећи их несразмерним у односу на ризике са којима се млади суочавају.“ Више од десет година касније, родитељи и едукатори су и даље бомбардовани насловима који привлаче пажњу и који ће вероватно охрабрити одрасле да ограниче приступ онлајн услугама него образовати и оснажити децу да их безбедно користе.

То ствара опасност да познати ризици остану скривени и смањује вероватноћу да ће се друштво позабавити факторима који до њих могу довести, а који ненамерно могу да буду штетни. Чини се да медијска покривеност злочина над децом и младима посредованих путем интернета одражава поларизоване ставове професионалаца и научника који раде у том подручју, при чему се клатно љуља између оних који сматрају да постоји опасност од искривљавања пријетње деци и младима и оних за које се чини да је та претња потцењена.

Међутим, постоји забринутост да технологија посредована интернетом може децу и младе људе учинити рањивим и да едукатори, заједно са родитељима и старатељима, имају одговорности у вези с тим. Различити начини на које деца и млади могу бити жртве на мрежи укључују:

- подстицање или педофилско зближавање;
- излагање проблематичним или илегалним материјалима;
- излагање медију који би могао подстакнути штетно понашање код младих људи;
- сајбер малтретирање.

Корисни начин класификације онлајн ризика за децу представљен је на Слици 7.

Поставке неформалног образовања

Уз школу и дом, деца ће вероватно приступити интернету и користити услуге у неформалним окружењима, нпр. омладински клубови или црквене групе. Испреплетеност онлајн и стварног живота деце и младих значи да ће они који раде с децом у таквим окружењима вероватно утицати на дигитално окружење деце и њихову безбедност на мрежи чак иако то није њихов главни фокус. Стога, сви они који раде у неформалнијим окружењима требало би да мало разумеју ризике и могућности и да буду у могућности да на одговарајући начин подржавају децу или приступе помоћи и обуци која им је потребна.

Кључна разматрања и принципи смерница за едукаторе такође се примењују у таквим окружењима, али могу постојати неке контекстуалне разлике или додатна разматрања.

Управљање уређајима, филтрирање и комуникација

Особље за подршку, волонтери и деца вероватније ће приступити услугама путем властитих уређаја у неформалним поставкама или системима за управљање уређајима, а филтрирани садржај може бити слабије доступан или мање обиман него у школама.

⁶⁷ ИСТТФ (2008), *Унапређење безбедности деце и онлајн технологије: Завршни извјештај техничке радне групе за безбедност на интернету упућен вишедржавној радној групи о друштвеним мрежама при Канцеларији државног тужиоца САД*
https://cyber.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF_Final_Report.pdf

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

Према томе, да би стручњаци и деца разумели како обезбедити и контролисати сопствени уређај, то може захтевати већи фокус на неформална подешавања. Једнако с мање софистицираним могућностима филтрирања, васпитачи и деца не би требало да се превише ослањају на њих у погледу заштите.

Неформалне поставке и даље би требало да имају стаблине и добро подржане политике и смернице заштите деце, међутим у неким поставкама наставници или волонтери можда неће имати приступ организационом уређају или рачуну е-поште у тим поставкама. Стога треба обратити посебну пажњу на употребу личних уређаја и на то да ли се и како се то сигурно прати или управља у политикама и пракси.

Слично томе, без приступа 'образовним' технологијама, опреми и подршци може бити вероватније да се *mainstream* друштвени медији и услуге размене порука чешће користе у неформалним окружењима него у школама. Стога ће можда бити потребно додатно разматрање у организационој политици, пракси и обуци да би се утврдило да ли се, односно како се оне користе и њима безбедно управља.

Обука и подршка

Наставници и волонтери који раде у неформалним окружењима можда имају мање могућности да се баве обуком, ажурирају своје вештине или имају опсег подршке која би могла да буде доступна наставницима у формалним окружењима. Можда ће бити потребно разматрати како неформалне организације проналазе, пружају и финансирају обуку и подршку ове врсте.

У Табели 2. се идентификују неке од кључних области разматрања за едукаторе.

10. Смернице за едукаторе

Познато је да поједини наставници, односно едукатори најчешће немају контролу над неким областима за разматрање из Табеле 2. испод, попут филтрирања и праћења. Очекује се да ће ове радње предузети школа или образовна установа.

Табела 2. Кључне области разматрања за едукаторе

		Кључне области разматрања	Опис
Безбедност уређаја	1	Провјерите да ли су сви уређаји безбедни и заштићени лозинком.	Наставници су подједнако осетљиви на сајбер нападе, малвер, вирусе и хаковања. Важно је да наставници обезбеде да било који уређај који користе буде правилно заштићен (са јаким лозинкама) и закључан када се не користи (нпр. ако учитељ треба да напусти учионицу, било који уређај који користи треба да буде закључан или учитељ треба да се одјави са уређаја).
	2	Инсталирајте антивирусни софтвер и firewall.	Обезбедите да сви уређаји имају инсталисану заштиту од вируса и злонамерног софтвера и да је иста ажурирана.
Политике	3	Све школе треба да имају политику којом се регулише где и како различити учесници могу да користе технологију у школи и како се управља заштитом деце - укључујући и онлајн.	Наставници морају да проводе политике које се односе на употребу мобилне технологије и других електронских уређаја. Важно је да наставници наводе на исправно понашање приликом употребе уређаја. Школе треба да одреде где и када се могу користити мобилни уређаји.
	4	Фотографије ученика.	Школе би требало да имају дефинисану политику којом се прецизира да ли се ученици смеју фотографисати. Да ли особље може да фотографише у образовне сврхе? Да ли су сами родитељи/старатељи/ученици дали одговарајућу дозволу? Идеално би било да се политиком прописује да се лични уређаји не смеју користити у ту сврху да би се заштитили и ученици и особље.

		Кључне области разматрања	Опис
Филтрирање и праћење	5	Обезбедите да се интернет <i>feed</i> који пружа школа филтрира и надгледа.	<p>Ученици не би требало да имају приступ штетном или непримереном садржају из школских информационих система. Ниједан систем филтрирања никада не може бити сто посто ефикасан и важно је подржати ова техничка решења добром наставом и учењем, као и ефикасним надзором. Филтрирање би у најмању руку требало да спријечи приступ илегалном садржају, као и садржају који се сматра неприкладним или штетним. Као пример, треба размотрити сљедеће категорије штетног садржаја:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дискриминација • Говор мржње • Коришћење дрога • Екстремизам • Порнографија • Пиратерија и крађа ауторских права • Самоповређивање и суицидални садржај • Екстремно насиље

		Кључне области разматрања	Опис
Онлајн репутација / дигитални отисак	6	Бити свестан важности дигиталног отиска и онлајн репутације.	<p>Наставници морају да буду свесни да оно што говоре и раде на мрежи може да утиче на њихову репутацију, али и на репутацију школе/факултета.</p> <p>Наставници би се на интернету увек требали да понашају професионално.</p> <p>Децу такође треба подучавати о важности онлајн репутације и о томе како је ефикасно контролисати.</p>
Како професионално комуницирати на безбедан начин	7	Препознати важност професионалне онлајн комуникације са ученицима, родитељима и осталим учесницима.	<p>Увек би требало да постоји јасна граница између приватног живота и професионалног живота наставника - то укључује активности на интернету.</p> <p>За било какву комуникацију између особља и ученика или родитеља, увек треба користити електронску адресу школе. Школе могу штети да политике комуникације или кодекси понашања забрањују комуникацију један на један, као и сваку комуникацију без образовне сврхе или на платформама које нису школске.</p> <p>У идеалном случају, лични уређаји не би требало да се користе за комуникацију са ученицима или родитељима, односно старатељима.</p> <p>Требало би избегавати дигиталну комуникацију један на један.</p> <p>Ако је у току видео-конференција или учење на даљину, требало би да школе буду јасне у погледу очекивања особља и ученика (нпр. размишљање о томе где се одвија дигитално учење / комуникација, тј. не у спаваћој соби - имајте на уму друге који могу бити у кући / учионици.)</p>
Понашање и рањивост ученика на мрежи и утицај на заштиту и добробит	8	Разумети ризике и користи којима ученици могу бити изложени када се повежу на мрежу	<p>Наставници морају разумети шта деца и млади раде када иду на интернет, као и ризике и користи са којима се могу суочити.</p>

11. Закључак

Информационе и комуникационе технологије (ИКТ) трансформисале су савремени начин живота. Омогућиле су нам комуникацију у стварном времену, безграничан и готово неограничен приступ информацијама, као и широк спектар иновативних услуга. Истовремено су створиле и нове могућности за експлоатацију и злостављање. Без одговарајуће заштите, деца и млади – међу највећим корисницима интернета – у опасности су од нежељених сексуалних наговарања, узнемиравања и нежељеног излагања насилном, сексуалном и другом узнемирујућем материјалу.

Без одговарајућих механизма за стварање безбедног сајбер окружења, деца и млади остаће подложни. Иако постоји све већа свест о ризицима повезаним са небезбедном употребом ИК технологија, још увек треба обавити значајан посао. Стога је пресудно да родитељи и едукатори разговарају и одлучују са децом и младима о томе шта је одговарајуће и безбедно за њихову употребу, као и како се одговорно понашати користећи ИК технологије.

У заједничком раду родитељи, едукатори, деца и млади могу да уживају благодати ИК технологија, истовремено смањујући могуће опасности за децу и младе.

Терминологија

Дефиниције у наставку се углавном ослањају на постојећу терминологију из Конвенције о правима детета, 1989. године, као и на терминологију Међуагенцијске радне групе која се бави проблемом сексуалног искоришћавања деце дату у Терминолошким смерницама о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, 2016⁶⁸ (Луксембуршке смернице), Конвенција Савјета Европе⁶⁹: Заштита деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, 2012, као и из извјештаја *Глобал Кидс Онлајн*, 2019⁷⁰.

Адолесцент

Адолесценти су лица старости између 10 и 19 година. Важно је напоменути да адолесценти нису обавезујући појам према међународном праву, а они млађи од 18 година сматрају се децом, док се 19-годишњаца сматрају одраслима, осим ако је праг пунолетности нижи према раније прописаном националном закону.⁷¹

Вештачка интелигенција

У најширем смислу, израз се нејасно односи на системе који су чиста научна фантастика (тзв. "јака" вештачка интелигенција са самосвесном формом) и системе који су већ оперативни и способни за обављање врло сложених задатака (препознавање лица или гласа, вожња возила – ови системи су описани као „слаба“ или „умерена“ вештачка интелигенција).⁷²

Системи вештачке интелигенције

Систем вештачке интелигенције је систем заснован на машини који може, за одређени скуп циљева које дефинише човек, давати предвиђања, препоруке или одлуке које утичу на стварно или виртуелно окружење, а осмишљени су за рад на различитим нивоима аутономије.⁷³

Алекса

Амазон Алекса, познат једноставно као Алекса, виртуелни је помоћник вештачке интелигенције који је развио Амазон. Способан је за гласовну интеракцију, репродукцију музике, прављење листа обавеза, постављање аларма, стриминг подкастова, репродукцију аудио-књига и пружање информација о времену, саобраћају, спорту и другим информацијама у стварном времену попут вести. Алекса такође може да контролише неколико паметних уређаја користећи самог себе као систем за аутоматизацију куће. Корисници могу проширити Алексине могућности инсталисањем "вештина" (додатна функционалност коју су развили независни добављачи, које се у другим поставкама чешће називају апликацијама попут програма за временску прогнозу и аудио-карактеристика).⁷⁴

⁶⁸ Терминологија и семантика (2016), *Луксембуршке терминолошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања*, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>.

⁶⁹ Савјет Европе (2012), *Заштита деце од сексуалног искоришћавања и злостављања: Конвенција Савјета Европе*, https://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/Lanzarote%20Convention_EN.pdf.

⁷⁰ Globalkidsonline.net (2019), *Done Right, Коришћење интернета може убрзати процес учења и савладавања вјештина*, <http://globalkidsonline.net/synthesis-report-2019/>.

⁷¹ УНИЦЕФ и ИТУ (2015), *Смернице за компаније о заштити деце на интернету*, https://www.itu.int/en/cop/Documents/bD_Broch_INDUSTRY_0909.pdf.

⁷² Савјет Европе (2020), *Шта је вештачка интелигенција?*, <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/what-is-ai>.

⁷³ ОЕЦД (2019), *Препоруке Савјета о вештачкој интелигенцији*, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hTtMv9k1ak8J:https://legalinstruments.oecd.org/api/print%3Fids%3D648%26lang%3Den+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=ch&client=safari>.

⁷⁴ Амазон (2019), *Alexa Skills Kit званична веб-страница: Израдите гласовне вјештине*, <https://developer.amazon.com/en-US/alexa/alexa-skills-kit>.

Најбољи интерес детета

Описује све елементе потребне за доношење одлуке у одређеној ситуацији за одређено дете или групу деце.⁷⁵

Дете

У складу са чланом 1. Конвенције о правима детета, дете је свако млађи од 18 година осим ако је праг пунолетности нижи према раније прописаном националном закону.⁷⁶

Сексуално искоришћавање и злостављање деце

Описује све облике сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (ЦРЦ, 1989, чл. 34), нпр. „(а) подстицање или присиљавање детета да се бави било којом незаконитом сексуалном активношћу; (б) искоришћавање деце за проституцију или друге незаконите сексуалне радње; (ц) изабљивачка употреба деце у порнографским изведбама и материјалима”, као и, „сексуални контакт који обично укључује силу над лицем без пристанка истог.”⁷⁷ Сексуално искоришћавање и злостављање деце се све чешће одвија путем интернета или у вези са онлајн окружењем.⁷⁸

Сексуално (искоришћавање и) злостављање деце

Брза еволуција ИК технологија створила је нове облике сексуалног искоришћавања и злостављања деце на дигиталној мрежи, који се могу одвијати виртуелно и не морају укључивати физички сусрет лицем у лице са дететом.⁷⁹ Иако правни системи у великом броју држава још увек означавају слике и видео-записе детета сексуалног злостављања као „дечију порнографију“ или „недоличне слике деце“, ове смернице се колективно односе на субјекте као материјал за сексуално злостављање деце. Ово је у складу са Смерницама Комисије за широкопојасну мрежу и одговором глобалне сарадње у борби против сексуалног искоришћавања и злостављања деце "WePROTECT Global Alliance Model National Response".⁸⁰ Овај појам прецизније описује садржај. Порнографија се односи на закониту, комерцијализовану индустрију, а како луксембуршке смернице наводе да употреба овог израза:

„може (ненамерно или не) да допринесе смањењу тежине, банализацији или чак легитимизацији онога што је заправо сексуално злостављање, односно сексуално искоришћавање деце [...] овај термин

⁷⁵ ОХЦХР (1990), Конвенција о правима детета, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

⁷⁶ УНИЦЕФ и ИТУ (2015), Смернице за компаније о заштити деце на дигиталним платформама, https://www.itu.int/en/cop/Documents/bD_Broch_INDUSTRY_0909.pdf

⁷⁷ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>.

⁷⁸ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>.

⁷⁹ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf> ; УНИЦЕФ и Глобал Кидс Онлајн (2019), Глобал Кидс Онлајн компаративни извештај, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20LAYOUT%20MAIN%20REPORT.pdf>.

⁸⁰ WePROTECT Global Alliance (2016), Спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и злостављања деце (ЦСЕА): A Model National Response., <https://static1.squarespace.com/static/5630f48de4b00a75476ecf0a/t/582ba50bc534a51764e8a4ec/1479255310190/WePROTECT+Global+Alliance+Model+National+Response+Guidance.pdf>, Broadband Commission (2019), Child Online Safety: Минимизирање ризика од онлајн насиља, злостављања и искоришћавања, https://broadbandcommission.org/Documents/working-groups/ChildOnlineSafety_Report.pdf.

„дечија порнографија“ инсинуира да се дела врше уз пристанак детета и представљају легитимни сексуални материјал.“⁸¹

Израз материјал сексуалног злостављања деце односи се на материјал који представља дела која су сексуално насилна, односно изабљивачка по дете. То између осталог укључује материјале којима се снима сексуално злостављање деце од стране одраслих; слике деце укључене у сексуално експлицитно понашање; полни органи деце када се слике производе или користе првенствено у сексуалне сврхе.

Деца и млади

Описује сва лица млађа од 18 година, при чему појам "деца", која се у смерницама такође називају и млађом децом, обухвата сва лица млађа од 15 година и млађа лица од 15 до 18 година.

Онлајн играчке

Онлајн играчке се повезују на интернет помоћу технологија као што су Wi-Fi и Bluetooth и обично раде заједно са пратећим апликацијама да би деци омогућиле интерактивну игру. Према Juniper Research-у, тржиште онлајн играчака у 2015. достигло је 2,8 милијарди УСД, а предвиђа се да ће се до 2020. повећати на 11 милијарди УСД. Ове играчке прикупљају и чувају личне податке од деце, укључујући имена, геолокацију, адресе, фотографије, аудио и видео-записе.⁸²

Сајбер малтретирање, које се назива и онлајн малтретирање

Термином сајбер малтретирање се описује намерни агресивни чин који су више пута извршили група или појединац користећи дигиталну технологију и циљајући жртву која се не може лако бранити.⁸³ То обично укључује „употребу дигиталне технологије и интернета за објављивање штетних информација о некоме, намерно дељење приватних података, информација, фотографија или видео-записа на штетан начин, слање пријетелих или увредљивих порука (путем е-поште, размене тренутних порука, чата, текстова), ширење гласина и лажних података о жртви или њихово намерно искључивање из онлајн комуникације.“⁸⁴ То може укључивати директне (попут чаврљања или размене текстуалних порука), полујавне (попут објављивања узнемирујуће поруке на листи е-поште) или јавне комуникације (као што је стварање веб-странице посвећене исмевању жртве).

⁸¹ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>

⁸² Jeremy Greenberg (2017), Опасне игре: Онлајн играчке, COPPA, and Bad Security, <https://georgetownlawtechreview.org/dangerous-games-connected-toys-coppa-and-bad-security/GLTR-12-2017/>.

⁸³ Anna Costanza Baldry, Anna Sorrentino i David P. Farrington (2019), Сајбер малтретирање и сајбер виктимизација наспрам родитељском надзору, праћењу и контроли онлајн активности адолесцената, <https://doi.org/10.1016/j.chldyouth.2018.11.0058>.

Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања <http://luxembourguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf> .; УНИЦЕФ и Глобал Кидс Онлајн (2019), Глобал Кидс Онлајн Компаративни извештај, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20LAYOUT%20MAIN%20REPORT.pdf>.

Сајбер мржња, дискриминација и насилни екстремизам

„Сајбер мржња, дискриминација и насилни екстремизам су различити облици сајбер насиља јер циљају колективни идентитет, а не појединце [...] који се често односе на расу, сексуалну оријентацију, религију, националност или имиграциони статус, пол/род и политику“.⁸⁵

Дигитално грађанство

Дигитално грађанство се односи на способност позитивног, критичког и компетентног укључивања у дигитално окружење, ослањања на вештине ефикасне комуникације и стварања, практиковање облика друштвене партиципације који поштују људска права и достојанство одговорном употребом технологије.⁸⁶

Дигитална писменост

Дигитална писменост значи имати вештине потребне за живот, учење и рад у друштву у ком се комуникација и приступ информацијама све више врши путем дигиталних технологија попут интернет платформи, друштвених медија и мобилних уређаја.⁸⁷ Укључује јасну комуникацију, техничке вештине и критичко размишљање.

Дигитална отпорност

Овај појам описује способност детета да се емоционално носи са повређивањем на интернету. Дигитална отпорност укључивала је поседовање емоционалних ресурса потребних да би се разумело када је дете на мрежи у опасности, знало шта учинити да би се затражило помоћ, научило из искуства и да би се опоравило када ствари крену по злу.⁸⁸

Едукатори

Едукатор је лице које систематски ради на побољшању разумевања другог лица о датој теми. Улога едукатора укључује и оне који предају у учионицама и неформалније наставнике, као на пример оне који користе платформе и услуге друштвених мрежа за пружање онлајн информација о безбедности или воде курсеве у заједници или школи да би деци и младима омогућили безбедан боравак на интернету.

Посао едукатора варира у зависности од контекста у којем раде и старосној групи деце и младих (или одраслих) које желе образовати.

Управници

Описује сва лица која су на положају у руководећој структури школе.

(Онлајн) педофилско зближавање

(Онлајн) педофилско зближавање, како је дефинисано Луксембуршким смерницама, односи се на поступак успостављања, односно изградње односа са дететом било лично или коришћењем

⁸⁵ UNICEF and Global Kids Online (2019), *Глобал Кидс Онлајн упоредни извјештај*,

<https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20LAYOUT%20MAIN%20REPORT.pdf>.

⁸⁶ Савјет Европе (датум?), *Дигитално грађанство и едукација о њему*, <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/home>.

⁸⁷ Универзитет у западном Сиднеју-Claire Urbach (датум?), *Шта је дигитална писменост?*, https://www.westernsydney.edu.au/studysmart/home/digital_literacy/what_is_digital_literacy.

⁸⁸ Dr. Andrew K. Przybylski, et al. (2014), *Подијељена одговорност. Извјештај о изградњи дјечје отпорности на дигиталној мрежи* <https://parentzone.org.uk/sites/default/files/Building%20Online%20Resilience%20Report.pdf>.

интернета или друге дигиталне технологије за олакшавање сексуалног контакта на дигиталној мрежи наговарањем детета на сексуални однос.⁸⁹ Поступак намењен намамљивању деце на сексуално понашање или разговоре са или без њиховог знања, или поступак који укључује комуникацију и социјализацију преступника и детета да би дете учинили подложним сексуалном злостављању. Појам зближавања није дефинисан у међународном праву; неки правни системи, укључујући Канаду, користе израз „намамљивање“.

Информационе и комуникационе технологије (ИКТ)

Информационе и комуникационе технологије описују све информационе технологије којима се истиче аспект комуникације. То укључује све услуге и уређаје за интернетско повезивање, између осталог рачунаре, лаптопе, таблете, паметне телефоне, играће конзоле, телевизоре и сатове.⁹⁰ Поред тога, укључује услуге као што су радио, широкопојасни, мрежни хардвер и сателитске системе.

Играње онлајн игрица

‘Онлајн играње’ се дефинише као играње било које врсте појединачне или вишенаменске комерцијалне дигиталне игре путем било ког уређаја повезаног на интернет, укључујући наменске конзоле, десктоп компјутере, лаптопе, таблете и мобилне телефоне.

„Екосистем онлајн игара“ дефинисан је тако да укључује гледање других како играју видео игре путем е-спорта, стриминга или платформе за размену видео-записа, што обично пружа могућност гледаоцима да коментаришу или комуницирају с играчима и осталим члановима публице.⁹¹

Контролни алати родитеља

Софтвер који омогућава корисницима, обично родитељу, да контролишу неке или све функције рачунара или другог уређаја који се могу повезати на интернет. Такви програми обично могу да ограниче приступ одређеним врстама или класама веб-локација или мрежних услуга. Неки програми такође пружају опсег управљања временом, тј. уређај се може поставити тако да има приступ интернету само у одређеним терминима. Напредније верзије могу да снимају све текстове послане или примљене са уређаја. Програми су обично заштићени лозинком.⁹²

Родитељи и старатељи

Неколико интернет страница спомиње родитеље уопштено (на пример „на родитељској страници“ и односи се на „родитељску контролу“). Стога би могло бити корисно дефинисати особе које би у идеалном случају требало да оснаже децу да максимизирају своје могућности на мрежи, обезбеде да деца и млади користе интернет странице безбедно и одговорно и дају сагласност за приступ одређеним интернет страницама. У овом документу, термин „родитељи“ означава свакога (искључујући едукаторе) ко сноси законску одговорност за дете. Родитељска одговорност се разликује од земље до земље као и законска родитељска права.

⁸⁹ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>

⁹⁰ УНИЦЕФ и ИТУ (2015), смернице за компаније о заштити деце на дигиталним мрежама, https://www.itu.int/en/cop/Documents/bD_Broch_INDUSTRY_0909.pdf.

⁹¹ УНИЦЕФ (2019), Дјечја права и онлајн играње: Прилике и изазови за децу и компаније, https://www.unicef-irc.org/files/upload/documents/UNICEF_CRBDigitalWorldSeriesOnline_Gaming.pdf.

⁹² УНИЦЕФ и ИТУ (2015), Смернице за компаније о заштити деце на дигиталним мрежама, https://www.itu.int/en/cop/Documents/bD_Broch_INDUSTRY_0909.pdf.

Лични подаци

Појам описује информације о особи које се могу појединачно идентификовати и које се прикупљају онлајн. То укључује пуно име и презиме, контакт-податке попут кућне адресе и адресе е-поште, бројеве телефона, отиске прстију или материјала за препознавање лица, бројеве осигурања или било који други фактор који омогућава физичко или онлајн контактирање или локализацију особе. У овом контексту се односи и на све информације о детету и његовој пратњи које пружаоци услуга прикупљају на мрежи, укључујући повезане играчке и интернет ствари као и било коју другу технологију повезану на интернет.

Приватност

Приватност се често мери у смислу дељења личних података на мрежи, поседовања јавног профила на друштвеним мрежама, дељења информација са људима које су деца упознала на мрежи, коришћења поставки приватности, дељења лозинки са пријатељима, бриге о приватности.⁹³

Секстинг

Секстинг се обично дефинише као слање, примање или размена властито произведеног сексуалног садржаја, укључујући слике, поруке или видео-записе путем мобилних телефона, односно интернета.⁹⁴ Стварање, дистрибуција и поседовање сексуалних слика деце је незаконито у већини земаља. Ако се открију сексуалне слике деце, одрасли не би требало да их гледају. Дељење сексуалних слика између одрасле особе и детета увек представља кривично дело, а може доћи и до дељења таквих слика између деце при чему је потребно предузети радње да се ово дељење пријави, а подељене слике уклоне.

Сексуално изнуђивање деце (енгл. sextortion)

Сексуално изнуђивање описује „уцењивање лица уз помоћ властитих слика тог лица да би се од истог изнудиле сексуалне услуге, новац или друге користи под претњом дељења материјала мимо пристанка приказаног лица (нпр. објављивање слика на друштвеним мрежама)”.⁹⁵

Интернет ствари

Интернет ствари представља следећи корак ка дигитализацији друштва и економије, где су предмети и људи међусобно повезани комуникационим мрежама и извештавају о свом статусу, односно окружењу.⁹⁶

⁹³ Комисија за трговину САД (1998), *Закон о заштити приватности деце на дигиталним мрежама*,

[https://www.ecfr.gov/cgi](https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?SID=4939e77c77a1a1a08c1cbf905fc4b409&node=16%3A1.0.1.3.36&rgn=div5)

[-bin/text-idx?SID=4939e77c77a1a1a08c1cbf905fc4b409&node=16%3A1.0.1.3.36&rgn=div5](https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?SID=4939e77c77a1a1a08c1cbf905fc4b409&node=16%3A1.0.1.3.36&rgn=div5).

⁹⁴ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>

⁹⁵ Терминологија и семантика (2016), Луксембуршке термилошке смернице за заштиту деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, <http://luxembourgguidelines.org/wp-content/uploads/2017/06/Terminology-guidelines-396922-EN.pdf>

⁹⁶ Нтантко (2013), *Интернет ствари, јединствено дигитално тржиште*, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/internet-of-things>.

УРЛ

Скраћеница од „јединствени локатор ресурса“ (енгл. *uniform resource locator*), што је адреса интернетске странице.⁹⁷

Виртуелна стварност

Виртуелна стварност је употреба рачунарске технологије за стварање ефекта интерактивног тродимензионалног света у којем објекти имају осећај просторне присутности.⁹⁸

Wi-Fi

Wi-Fi (енгл. *Wireless Fidelity*) је група техничких стандарда који омогућавају пренос података путем бежичних мрежа.⁹⁹

⁹⁷ УНИЦЕФ и ИТУ (2015), *Смернице за компаније о заштити деце на дигиталним мрежама*, https://www.itu.int/en/cop/Documents/bD_Broch_INDUSTRY_0909.pdf.

⁹⁸ НАСА (дате?), *Виртуелна стварност*, на: <https://www.nasa.gov/Software/VWT/vr.html>.⁹⁹ Комисија за трговину САД (1998), *Закон о заштити приватности деце на дигиталним мрежама*, <https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?SID=4939e77c77a1a1a08c1cbf905fc4b409&node=16%3A1.0.1.3.36&rgn=div5>.

Смернице за родитеље и едукаторе о безбедности деце на интернету

With the support of:

„Овај превод није радила Међународна унија за телекомуникације (ИТУ).
ИТУ није одговоран за садржај или тачност овог превода.
Изворно издање на енглеском језику биће обвезујуће и аутентично издање”.

Овај превод није креирала Међународна унија за телекомуникације (ИТУ) и не треба се сматрати званичним преводом или публикацијом ИТУ-а. ИТУ неће бити одговоран за било какав садржај или грешку у овом преводу.

© ITU 2020 some right reserved. This work is licensed to the public through a Creative Commons Attribution-Non-Commercial-Share Alike 3.0 IGO license (CC BY-NC-SA 3.0 IGO). Under the terms of this licence, you may copy, redistribute, transmit, and adapt the work for non-commercial purposes, under the following conditions: Attribution: please cite the work as follows: <desired citation, which includes link/DOI>. Translations: If you create a translation of this work, please add the following disclaimer along with the attribution: This translation was not created by the International Telecommunication Union (ITU) and should not be considered an official ITU translation or publication. ITU shall not be liable for any content or error in this translation. Adaptations: If you create an adaptation of this work, please add the following disclaimer along with the attribution: This is an adaptation of an original work by the International Telecommunication Union (ITU). Views and opinions expressed in the adaptation are the sole responsibility of the author or authors of the adaptation and are not endorsed by ITU. For more information, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo/>